

Vankien subjektiivinen hyvinvointi - vuorovaikutuksen ja kohtelun merkitys vankilassa

Kukkonen, Juha

Viippola-Välisalo, Mira

Laurea-ammattikorkeakoulu
Tikkurila

Vankien subjektiivinen hyvinvointi - Vuorovaikutuksen ja kohtelun merkitys vankilassa

Kukkonen, Juha
Viippola-Välisalo, Mira
Sosionomi (ylempi AMK)
Opinnäytetyö
Toukokuu, 2014

Juha Kukkonen, Mira Viippola-Välisalo

**Vankien subjektiivinen hyvinvointi -
Vuorovaikutuksen ja kohtelun merkitys vankilassa**

Vuosi 2014

Sivumäärä 53+3

Opinnäytetyössä tutkittiin, millaista on vankien kokemuksellinen hyvinvointi. Toiseksi selvitettiin iän, vankilakertalaisuuden, laitostyyppin, toimintoihin osallistumisen ja tuomion pituuden yhteys vankien kokemukselliseen hyvinvointiin. Kolmanneksi selvitettiin, millainen yhteys vuorovaikutuksella, kohtaamisella ja kohtelulla oli vankien hyvinvointiin. Saatua tuloksia voidaan tietoisesti hyödyntää vankiloissa, kun kehitetään työskentelytapoja.

Opinnäytetyössä hyödynnettiin Rikosseuraamuslaitoksen teettämän Rikosseuraamuslaitoksen laatu 2013-tutkimuksen aineistoa. Kyselytutkimus kohdistettiin kaikkiin vankiloihin, yhdyskuntaseuraamustoimistoihin sekä muihin Rikosseuraamuslaitoksen yksiköihin. Tutkimuksen tavoitteeksi oli asetettu rikosseuraamusalan laatumittauksen kehittäminen ja siihen liittyvien tekijöiden esille saaminen. Aineiston kerättiin tammikuussa 2013. Kyselyajankohtana vankiloissa oli kirjoilla 3215 vankia, joista 2308 oli suljetuissa vankiloissa ja 907 avovankiloissa.

Opinnäytetyön tulosten perusteella voidaan todeta, että vangit eivät kokeneet vankilaa epämiellyttäväksi paikaksi. He pystyivät kokemaan vankilan ilmapiirin hyväksi sekä olemaan rentoja ja omia itsejään vankilassa. Yli 60 prosenttia vangeista ilmoitti pystyvänsä nauttimaan joistain tekemistään asioista vankilassa. Vankilakertalaisuus eikä tuomion pituus ollut merkittävä tekijä vankien kokemuksellisessa hyvinvoinnissa. Sitä vastoin vankien iällä oli siihen yhteys, mutta korrelaatiokerroin jäi matalaksi. Avolaitoksissa yli 65 prosenttia vastanneista koki hyvinvointinsa positiiviseksi, kun taas suljetuissa laitoksissa hyvinvointinsa positiiviseksi koki neljännes vangeista. Opinnäytetyön tuloksista voidaan todeta, että toimintaan osallistuminen tuotti hyvinvointia. Tulokset osoittavat, että siviilityö ja -opiskelu lisäsivät eniten vankien hyvinvoinnin kokemista. Toimintaan osallistumattomien vankien keskuudessa koettu hyvinvointi jäi selvästi muita alhaisemmaksi. Tulosten mukaan vuorovaikutuksen, kohtelun ja kohtaamisen merkitys vankien subjektiivisessa hyvinvoinnissa oli erittäin merkityksellistä.

Vankien kokemuksellinen hyvinvointi on tärkeä osatekijä rikollisuudesta irrottautumisprosessissa. Kohtelun, vuorovaikutuksen ja kohtaamisen merkitys tulee ottaa huomioon rikosseuraamusalan perus- ja täydennyskoulutuksissa. Saatua tuloksia voidaan hyödyntää myös arkipäivän vuorovaikutustilanteissa vankiloissa.

Asiasanat: arvostaminen, desistanssi, hyvinvointi, kohtelu, vanki, vuorovaikutus

Juha Kukkonen, Mira Viippola-Välisalo

**The subjective well-being of the prisoners-
The importance of interaction and treatment in prison**

Year	2014	Pages	53+3
------	------	-------	------

The aim of the thesis was to examine the experiential well-being of prisoners. The second aim was to examine the correlation of age, times in prison, type of institution, participation in activities, the length of the sentence and the experiential well-being of prisoners. The third aim was to examine the correlation between well-being, interaction, treatment and encountering to the well-being of prisoners. The results can be consciously used in prisons in the development of ways to do the work.

The material to this thesis was collected with the help of "The quality of The Criminal Sanction Agency 2013"-survey which was aimed to prisoners in all prisons. The aim of the survey was to develop quality measurement in the field of criminal sanctions and to reveal factors related to it. The material was collected in January 2013. At the time of query prisons were enrolled in 3,215 prisoners, of whom 2,308 were in closed prisons and 907 in open prisons.

According to the results of this thesis it can be concluded that the prisoners did not feel the prison being uncomfortable place. Prisoners were able to experience good atmosphere at the prison. They were also able to be relaxed and felt to be themselves in prison. There were over 60 percent of inmates who stated that they can enjoy some of the things they do in prison. The times in prison and sentence length were not a significant factor in experiential well-being of prisoners. However, the prisoners' age had a positive correlation to well-being, but the correlation coefficient was low. In the open institutions for more than 65 percent of the respondents felt positive well-being, while in the closed institutions only a quarter of the prisoners felt the same way. These results pointed out that participation to the activities produced well-being among prisoners. The results also show that the civilian work and the civilian study increased their experience of well-being the most. The inmates who did not participate in any activities showed significantly lower experiential well-being. The results show that interaction, treatment and encountering in subjective well-being was very significant.

Experiential well-being of prisoners is an important component of desistance. The significance of the interaction, treatment and encountering should be taken into account when doing basic and further training of the criminal sanctions in the field. The results can be utilized in everyday interaction situations in prisons.

Keywords: appreciation, desistance, well-being, treatment, prisoner, interaction

Sisällys

1	Johdanto	6
2	Rankaisemisesta desistanssiin	7
3	Opinnäytetyön teoriapohja	11
3.1	Hyvinvointi	11
3.2	Subjektiiivinen hyvinvointi	13
3.3	Vuorovaikutus	16
3.4	Subjektiiivisuus vuorovaikutuksessa	17
3.5	Kohtelu ja kohtaaminen	19
4	Tutkimuskysymykset	22
5	Aineisto	22
5.1	Rikosseuraamuslaitoksen laatu 2013	23
5.2	Aineiston keruu ja analyysi	24
5.3	Kyselyyn vastanneiden vankien taustatiedot	26
6	Teemojen valinta ja vastausten analysointi	28
6.1	Hyvinvointi	28
6.2	Huomioiminen ja arvostaminen	31
6.3	Kohtelu	34
6.4	Suhde henkilöstöön	36
6.5	Taustamuuttujien vaikutus koettuun hyvinvointiin ja summamuuttujien väliset yhteydet	38
6.6	Tutkimuksen reliabiliteetti	42
7	Johtopäätökset	43
8	Pohdinta	46
	Lähteet	49
	Taulukot	52
	Liitteet	53
	Liite 1	54
	Liite 2	56

1 Johdanto

Rikosseuraamuslaitoksen tavoitteena on omalta osaltaan ehkäistä uusinta rikollisuutta ja lisätä yhteiskunnan turvallisuutta. Rangaistusaika pyritään suunnittelemaan niin, että tuomittu voi kehittää valmiuksia rikoksettomaan elämään. Kun tuomittu saa rangaistusaikanaan harjaannusta elämänhallintaa tukevissa taidoissa, on hänellä paremmat mahdollisuudet rangaistuksen suoritettuaan sijoittua osaksi yhteiskuntaa sen täysivaltaisena jäsenenä. Tässä opinnäytetyössä tarkastellaan vankien kokemuksellista hyvinvointia.

Opinnäytetyöllä on kolme tavoitetta. Ensimmäinen tavoite on selvittää toteutetun Rikosseuraamuslaitoksen laatu 2013- kyselyn pohjalta, millaista on vankien kokemuksellinen hyvinvointi. Tätä selvitetään kyselyn hyvinvointia koskevien kysymysten vastauksista. Toisena tavoitteena on selvittää taustamuuttujien välinen yhteys hyvinvointiin. Valitsimme taustamuuttujiksi iän, vankilakertalaisuuden, laitostyyppin sekä toimintaan osallistumisen. Tarkoitus on selvittää, millaisia vaikutuksia valituilla taustamuuttujilla on kokemukselliseen hyvinvointiin. Tutkimushypoteesina on, että valituilla taustamuuttujilla on yhteys vankien kokemukselliseen hyvinvointiin. Kolmantena tavoitteena on selvittää selittykö vankien hyvinvointi summamuuttujien eli huomioimisen ja arvostamisen, kohtelun ja suhde henkilöstöön kautta. Tavoitteena on osaltaan tuottaa uutta tietoa vuorovaikutuksen, kohtaamisen ja kohtelun merkityksestä vankilan arjessa. Saatuja tuloksia voidaan tietoisesti hyödyntää vankiloissa, kun mietitään ja kehitetään tapoja tehdä työtä.

Opinnäytetyössä hyödynnetään Rikosseuraamuslaitoksen teettämän Rikosseuraamuslaitoksen laatu 2013-tutkimuksen tuloksia. Kyselytutkimus kohdistettiin kaikkiin vankiloihin, yhdyskuntaseuraamustoimistoihin sekä muihin Rikosseuraamuslaitoksen yksiköihin. Tutkimuksen tavoitteeksi oli asetettu rikosseuraamusalan laatumittauksen kehittäminen ja siihen liittyvien tekijöiden esille saaminen.

Hyvinvointi viittaa usein vaurauteen, elintasoon ja terveydentilaan. Tässä opinnäytetyössä hyvinvoinnilla tarkoitetaan kokemuksellista hyvinvointia. Kokemuksellinen hyvinvointi käytännössä syntyy ihmisten arjessa ja muotoutuu henkilökohtaisena kokemuksena senhetkisestä elämäntilanteesta, eikä sillä välttämättä ole yhteyttä esimerkiksi aineelliseen elintasoon. Subjekttiivisen hyvinvoinnin käsitteen taustalla on pitkä filosofinen traditio, jonka mukaan yksilöt ovat oman hyvinvointinsa parhaita kuvaajia (Stiglitz ym. 2009: 145). Koetun hyvinvoinnin mittaaminen on hankalaa. Yksi tapa arvioida hyvinvointia on luottaa siihen, että ihmiset ovat oman hyvinvointinsa parhaita asiantuntijoita.

YK:n talous- ja sosiaalineuvoston hyväksymien vankeinhoidon vähimmäissääntöjen mukaan (Vähimmäissääntö 65) vankeuteen tai vastaavaan rangaistukseen tuomittuun henkilöön on py-

rittävä vaikuttamaan hänen rangaistusaikanaan siten, että hän on vapautumisensa jälkeen halukas ja kykenevä elämään lainkuuliaista elämää ja hankkimaan toimeentulonsa. Vankia tulee kohdella niin, että hänen itsetuntonsa kohenee ja vastuuntuntonsa kehittyy (Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisu 4/97: 131.)

Vankila on eräänlainen pienen yhteiskunta. Vankilayhteisön jäsenet ovat jatkuvasti toisistaan riippuvaisia, vaikka valta on jaettu erittäin epätasaisesti. Yksittäisellä vangilla ei ole juuri-kaan sananvaltaa, sillä hänen kaikkien tarpeidensa tyydyttäminen ja koko vankila ilmapiiri ovat riippuvaisia henkilökunnasta ja toisista vangeista.

2 Rankaisemisesta desistanssiin

Klassinen kriminaalipoliittinen ajattelu lähti liikkeelle rikollisesta teosta ja vain siitä. Kiinnittäessään kaiken huomion itse rikokseen se pyrki sivuuttamaan rikollisen henkilön. Sillä, kuka tai minkälainen tekijä oli, ei ollut väliä: vaan rikos ratkaisi. Samalla katsottiin, ettei rikoksessa ole kyse uhrin ja rikoksentekijän välisestä ongelmasta vaan että rikos suuntautuu ennen muuta koko yhteiskuntaa vastaan. Klassinen koulukunta pyrki luomaan myös keskitetyn rankaisujärjestelmän, jossa päästäisiin eroon edeltävästä, usein varsin barbaarisesta mielivaltaisesta rankaisemisesta. Klassinen näkemys pyrki siten hyvin selkeään, yksinkertaiseen ja ennustettavaan rikosoikeudelliseen järjestelmään, jossa rangaistuksen tarkoituksena oli pelottaa ihmisiä hankkimasta etuuksia rikollisen keinoin. (Laine 1991: 116-117.)

Modernin vankilan päämääränä on rikoksentekijöihin ja vankeihin vaikuttaminen. Vankeusajan toimintojen tarkoituksena on edistää vangin sijoittumista yhteiskuntaan, edistää vangin elämänhallintaa sekä estää rikoksia rangaistusaikana. Kuntouttava toiminta jakautuu uusintarikollisuuteen vaikuttavaan ohjelmatyöhön, päihdekuntoutukseen ja muuhun sosiaaliseen kuntoutukseen. Kuntouttava toiminta vahvistaa valmiuksia rikoksettomaan elämäntapaan, ylläpitää tai parantaa työ- ja toimintakykyä ja tukee päihteettömyyttä. 1990-luvun lopulla käynnistettiin Suomessakin muiden maiden myönteisten kokemusten kannustamana ensimmäiset kognitiivis-behavioraaliset toimintaohjelmat, joiden vaikuttavuudesta uusintarikollisuuteen oli kansainvälisessä tutkimuksessa selkeää näyttöä (Järvenpää & Kempas 2003: 4). Rikosseuraamuslaitoksen toimintaohjelmien taustalla on kognitiivis-behavioraalinen näkemys, jonka mukaan ajattelu määrää ihmisen toimintaa. Pyrkimyksenä on vaikuttaa vankien ajatteluun ja sitä kautta käyttäytymiseen ja vankien tekemiin ratkaisuihin. Näkemys lähtee siitä, että elämänhistorian aikana opitut ajattelutavat ja toimintamallit ohjaavat käyttäytymistä ja niihin pyritään vaikuttamaan.

Granfelt (2007) toteaa, että kognitiivis-behavioraalisia ohjelmia voidaan kritisoida siitä, että niissä ei rikolliseen käyttäytymiseen liittyviä laajempia sosiaalisia ja kulttuurisia tekijöitä ote-

ta tarpeeksi huomioon. Linderborg (2004) puolestaan liittää arviointinsa sosiaalisen pääoman käsitteeseen ja sanoo, että kognitiiviset ohjelmat eivät lisää todellista osallistumista ja yhteiskuntaan integroitumista. Vankiloiden aktiviteeteissa tarvitaan ohjelmien lisäksi sellaista toimintaa, joka lisää nimenomaan sosiaalista pääomaa. Tästä hyvänä esimerkkinä maailmalta on teatteritoiminta.

Kysymys vankilan ja rikollisten kuntouttamisen suhteesta on ajankohtainen. Yleensäkin kysymys vankilan vaikutuksesta rikollisuuteen on ajankohtainen. Onko vankilalla pelotevaikutusta ja luovatko vapausrangaistukset yleistä moraalia? Vai tapahtuuko inkapasitaatioefekti (vaaratomaksi tekeminen) tai rikollisten kuntoutuminen ja millä ehdoilla? Kuntoutustoiminnan vaikuttavuuden tutkimuksessa törmätään moneen periaatteelliseen ongelmaan, mitkä liittyvät mittareihin, rikosten laatuun, tutkimusmenetelmiin, koska esimerkiksi kriittisyys on kasvanut näyttöön perustuvia käytäntöjä kohtaan. (Laine 2011: 32.)

Viime vuosina rikosseuraamusalalla on keskusteltu desistanssista. Desistanssi eli rikollisuudesta luopuminen ja irrottautuminen tapahtuvat erilaisten sosiaalisten ja yksilöllisten tekijöiden monimutkaisessa vuorovaikutuksessa. Yleisesti hyväksytty määritelmä on, että desistanssi on rikosten tekemisen lopettaminen. Desistanssi-tutkimukset ovat lähteneet siitä olettamuksesta, että irtaantuminen rikosuralta johtuu ulkoisista ja sisäisistä käännekohtista. Keskeisessä roolissa tässä kehityksessä on yksilön oma motivaatio muuttaa omaa elämää.

”Ihmisen voi pakottaa tekemään jotain, mutta häntä ei voi koskaan pakottaa tahtomaan sen tekemistä. Tahto syntyy ihmisen sisällä, ja motivaatio on se sisäinen käyttövoima, joka tekee työstä ilon.” (Hagemann 1991: 7).

Desistanssi ei ole äkillinen tapahtuma yksilön elämässä vaan pitkälinen prosessi. Prosessi vaatii tietoisuutta menneestä, mitä käsittelemällä voi siirtyä uuteen elämänvaiheeseen. Desistanssi edellyttää itsemuutosta, mihin liittyy sisästä keskustelua rikollisesta elämän tavasta. Irlannissa tehdyn tutkimuksen (Healy 2010) mukaan muutokseen kyenneet rikoksentekijät katsoivat sen johtuneen heidän omasta toiminnastaan ja viranomaisten interventiot toimivat lisämotivaatitekijöinä. (Healy 2010: 184.) Desistanssiin liitetään elämän eri käännekohdat. Rikollisen elämänvaiheen aikana elämästä saattaa puuttua tarkoitus, joka löytyy vasta itsemuutoksen jälkeen. Muutosvalmius on oleellinen osa desistanssiprosessissa. Yksilön elämän merkitykselliset tapahtumat mahdollistavat muutoksen. Desistanssi ei ole automaattinen seuraus näistä tapahtumista, vaan se vaatii omakohtaisen toimijuuden vahvaa varantoa ja tasoa (ks. Maruna 2001).

Tyni & Blomster kirjoittavat artikkelissa ”Vähentävätkö vankitoiminnot uusintarikollisuutta” seuraavasti: Desistanssitutkimukset ovat lähteneet siitä oletuksesta, että irtaantuminen ri-

kosuralta johtuu ulkoisista ja sisäisistä käännekohtista. Esimerkiksi ulkoisten rakenteellisten käännekohtien (esim. työpaikan saaminen, avioliiton solmiminen tai lapsen syntymä) kokemisesta, mikä vahvistaa rikoksentekijän nauttimaa sosiaalista pääomaa, kuten oma motivaatio muuttaa omaa elämää. Käännekohdat ovat siten samanaikaisesti rakenteellisia ja subjektiivisia. Mikä sitten vaikuttaa? Oleellista kuntoutustyön vaikuttavuudelle on se, kuka, mitä, missä, miksi ja kenelle tekee? Tuloksiltaan vaikuttavimmiksi ovat osoittautuneet intensiiviset kognitiiviset -behavoraaliset toimintaohjelmat (vaikkakin saavat osakseen myös kritiikkiä) ja päihdeohjelmat, jotka perustuvat vapaaehtoisuuteen, motivaatioon ja selkeään malliin rikollisuuden ja rikoksen syistä. Tutkimusten perusteella tiedetään myös, että koulutuksella on ja vankilaikaisella työtoiminnolla on selvä positiivinen, uusintarikollisuutta vähentävä vaikutus. (Tyni & Blomster 6/2012.)

Tynin & Blomsterin edellä mainittu artikkeli pohjautuu heidän vuonna 2011 tehtyyn tutkimukseen. Artikkelia mukaillen; tutkimuksen tarkoituksena oli kuvata suomalaisten vankeusvankien vankitoimintoihin osallistumista ja toiseksi selittää vankitoimintojen yhteyttä vapautumisen jälkeiseen uusintarikollisuuteen. Tutkimuksen päätulos oli se, että suljetusta vankiloista tai avovankiloista vapautuneiden vankien toimintoihin osallistumisen määrä ei vaikuttanut tilastollisesti merkittävästi uusimisriskiin, kun vankitoimintoja tarkasteltiin kokonaisuutena. Rikosseuraamuslaitoksen näkökulmasta myönteisiä tuloksia toimintojen vaikuttavuudesta on kuitenkin havaittavissa avovankiloista vapautuneilla vangeilla. Muita tutkimustuloksia olivat, että vangin iällä on tilastollisesti merkitsevä vaikutus uusintarikollisuuteen. Nuorilla vangeilla riski syyllistyä uusiin rikoksiin vapautumisen jälkeen oli selvästi korkeampi verrattuna heitä vanhempiin tekijöihin. Myöskään pidempi laitos aika ei näyttänyt tutkimuksen mukaan vaikuttavan ainakaan vähentävästi vankien uusimisriskiin.

Vankien elämänhallinnan lisääminen on nykyisen vankeinhoidon keskeinen tavoite, jonka taustalla on näkemys puutteellisista elämänhallinnan taidosta. Opinnäytetyön taustakäsitteenä toimii desistanssi eli rikollisuudesta irrottautuminen.

Viikki-Ripatti kirjoittaa artikkelissaan (2011) kirjassa Rikosseuraamustyön kehittämisen kysymyksiä seuraavanlaisesti: Kun rikollinen käyttäytyminen muuttuu rikoksettomaksi käyttäytymiseksi, on tarpeen saada tietoa rikollisesta elämästä irrottautuneiden subjektiivisista kokemuksista muuttaa elämänsä suuntaa. Tieto perustuu näin olevasta elämäntilanteesta saatu tietoon eli siihen kuinka asiointi on, eikä siihen kuinka asioiden elämässä tulisi olla. Vankilassa ollessaan tuomittu voi ainoastaan spekuloida rikollisen toimintansa mahdollisella luopumisella, kuinka asioiden pitäisi olla. Sen vuoksi rikollisesta elämästä irrottautuneiden ja irrottautumiseen vaikuttaneiden tekijöiden tutkimisella on selkeä itseisarvo. Tutkitun tiedon pohjalta voidaan ymmärtää mistä kaikesta lopullisessa muutoksessa oli ja on kysymys. Rikollisuudesta irrottautuminen on syvälinen muutosprosessi, jos ex-rikoksentekijät rekonstruovat it-

seään. Muutos ei liity ainoastaan rikollisuudesta irrottautumiseen, vaan myös muutokseen ex-rikoksenteikijän havainnoissa ja asemoinnissa ympäröivään maailmaan. Desistanssiprosessissa identiteetti muotoutuu siis uudelleen. Ex-rikoksenteikijöille elämän merkityksellisyys ja mielekkyys löytyy rikollisuudesta luopumisen myötä.

Matti Laine pohtii artikkelissaan (Haaste 3/2011), että ihmisluontoon kuuluu voimakas tarve sosiaaliseen hyväksymiseen. Olisiko niin, että kriminologia on puhunut liikaakin leimautumisesta, syrjäytymisestä ja muista negatiivisista tekijöistä. On esimerkiksi havaittu, että kriminologian tuntemat ns. neutralisaatiotekniikat, joiden avulla rikollisuuteen liittyvää syyllisyyttä pyritään vähentämään, saattavat olla kuntoutuksen kannalta positiivinen komponentti. Positiivisen kriminologian mukaan tarvitsisimme enemmän "hyväksymisen sosiologiaa", jonka kautta olisi enemmän sisällä pitämistä kuin ulos sulkemista. McNeillin mukaan ohjelmien epäonnistumista on säännönmukaisesti selitetty "toimeenpanon puutteilla". Tämä ei riitä, vaan tarvitaan kokonaisvaltainen näkemys siitä, osittain "luonnollisesta" prosessista, minkä kautta rikoksista irrottaudutaan. Hän listaa kuusi keskeistä teemaa, jotka on tässä huomioitava (McNeill 2012a: 94-99.):

- Desistanssi on aina hyvin yksilöllinen ja subjektiivinen prosessi ja liittyy identiteetin rakentamiseen. Siksi "yhden koon" lähestymistavoilla, joita käytetään kaikkiin, on suuria rajoitteita.
- Kuntouttajien on pystyttävä kehittämään ja ylläpitämään ei vain motivaatiota vaan myös toivoa.
- Desistanssi tulee ymmärrettäväksi vain ihmissuhdekontekstissa. Tässä ei riitä kuntouttajan ja kuntoutettavan suhde, vaan muut tärkeät ihmiset ovat oleellisessa roolissa.
- Riskien ja tarpeiden lisäksi kaikilla rikoksenteikijöillä on vahvuuksia ja resursseja, jotka tulee tunnistaa ja joiden avulla desistanssin esteitä voidaan murtaa.
- Interventioiden tulee rohkaista ja kunnioittaa itsemääräämisoikeutta. On työskenneltävä ihmisten kanssa, ei heille.
- Interventiot, jotka lisäävät vain inhimillistä pääomaa eivät ole riittäviä. Sosiaalisen pääoman kehittäminen on elintärkeää.

Lopuksi vaaditaan sosiaalista kuntoutusta, jonka McNeill (2012b) määrittelee erityisesti "muuttuneen, entisen rikoksenteikijän ei-muodolliseksi sosiaalseksi tunnustamiseksi ja hyväksymiseksi". Vihamielinen ympäristö on äärimmäisen huono desistanssin tukija.

3 Opinnäytetyön teoriapohja

Opinnäytetyön ydinkäsitteinä eli teoriapohjana ovat hyvinvointi, vuorovaikutus sekä kohtelu ja kohtaaminen. Desistanssi eli rikollisuudesta irrottautuminen on opinnäytetyössä taustakäsitteenä.

3.1 Hyvinvointi

Hyvinvointi viittaa usein vaurauteen, elintagoon ja terveydentilaan. Tässä opinnäytetyössä hyvinvoinnilla tarkoitetaan kokemuksellista hyvinvointia. Kokemuksellinen hyvinvointi käytännössä syntyy ihmisten arjessa ja muotoutuu henkilökohtaisena kokemuksena senhetkisestä elämäntilanteesta, eikä sillä välttämättä ole yhteyttä esimerkiksi aineelliseen elintagoon.

Allardtin (1976) esittämässä tieteellisessä hyvinvoinnin määritelmässä yksilökeskeisen hyvinvoinnin lähtökohtana on yksilöllinen tarpeentyydytys. Allardt määrittelee yksilökeskeisen hyvinvoinnin elintason (having), yhteisyyssuhteiden (loving) ja itsensä toteuttamisen muotojen (being) kautta (Allardt 1976: 37, 38). Hänen mukaansa Pohjoismaisen hyvinvointitutkimuksen käsitejärjestelmään kuuluu kaksi perustavaa erottelua:

- 1) Hyvinvointi - onni (onnellisuus). Hyvinvointi on määritelty tarvekäsitteen avulla: hyvinvoinnin aste määräytyy tarpeentyydytyksen asteesta. Tarpeilla tarkoitetaan silloin perustarpeita, joiden tyydyttämättä jääminen merkitsee huonoja olosuhteita. Onni sen sijaan liittyy ihmisen subjektiivisiin elämyksiin ja tunteisiin: onnellisuuden aste riippuu siitä, kuinka onnelliseksi ihmiset itsensä kokevat tai tuntevat. Onni ja onnellisuus ovat tässä synonyymeja, koska onnen mittana ovat subjektiiviset elämykset. Erottelu merkitsee, että hyvinvointi on objektiivisempi kategoria kuin onnellisuus. Ihmiset voivat erehtyä ja olla epätietoisia tarpeistaan, mutta ihminen on oman onnensa paras arvioija.
- 2) Elintaso - elämänlaatu. Elintaso koostuu niistä aineellisista ja persoonattomista resursseista, joiden avulla yksilö voi ohjailta elinehtojaan. Elintaso liittyy siis niihin tarpeisiin, joiden tyydytys on määritelty aineellisten tai ainakin persoonattomien resurssien esiintymisen avulla. Tällaiset tarpeet koskevat tuloja, asuntoa, työllisyyttä, jne. Sen sijaan sosiaalisten ja itsensä toteuttamisen tarpeiden tyydytystä ei ole määritelty aineellisten resurssien avulla, vaan inhimillisten suhteiden laadun perustella. Tällaisten tarpeiden tyydytystä sanottakoon elämänlaaduksi.

Nämä kaksi käsitteellistä erottelua voidaan ristiintaulukoida yksinkertaiseen käsitelienelikkään:

	Hyvinvointi	Onnellisuus
Elintaso	Aineellisiin ja persoonallisiin resursseihin perustuva tarpeentyydytys	Subjektiiiviset tunteet ja kokemukset yksilön materiaalisista ja ulkoisista elinolosuhteista
Elämänlaatu	Ihmisten välisiin, ihmisen ja luonnon suhteisiin perustuva tarpeentyydytys	Subjektiiiviset tunteet ja kokemukset suhteessa ihmisiin, luontoon ja yhteiskuntaan

Taulukko 1: Hyvinvointitutkimuksen käsitelien kenttä (Allardt 1976:33).

Nelikentässä lähdetään siitä, että sekä elintaso että elämänlaatua voidaan tutkia joko objektiivisesti tai subjektiivisesti. Usein nämä kaksi erottelua sekoitetaan keskenään. Hyvinvointi on pysyvämpää kuin onni, johon liittyy hetkellisyys ja katoavaisuus. Arvioitaessa hyvinvointia joudutaan ottamaan huomioon sen vaikutukset ja syyt, kun taas arvioitaessa onnellisuutta sen vaikutukset ja syyt eivät ole tärkeitä. (Allardt 1976: 33.)

Subjektiiiviset kokemukset liittyvät ihmisten arvoihin tilanteestaan ja tunnetiloistaan, osaksi heidän käsityksiinsä yhteiskunnan oloista. Kokemusten, asenteiden ja arvostusten välillä on tietenkin käsitteellinen ero. Empiirisessä sosiologisissa tutkimuksissa niitä mitataan usein samalla tavoin erilaisten asennemittausten avulla. Ratkaisevaa on, että onko hyvinvointitutkimuksissa hyvinvointia mitattu objektiivisia olosuhteita havainnoimalla vai tutkimalla ihmisten subjektiivisia kokemuksia. Subjektiiivinen viittaa subjektin omiin kokemuksiin, tämä ei merkitse, että havainnointi tai tieto olisi mielivaltaista tai epäluotettavaa. (emt. 180,181.)

Hyvinvointitutkimusta on tehty runsaasti niin Suomessa kuin muuallakin. Tutkimuksissa on ollut yhtäläisiä elementtejä, mutta tutkimusten laajuus ja syvyys ovat vaihdelleet. Tieto hyvinvoinnista on hyvin hajanaista, sillä hyvinvointia sivutaan monien eri alojen tutkimuksissa. Tutkimusalueita kehitetään jatkuvasti, mikä kertoo yhtäältä siitä, että aihe on hyvin tärkeä ja toisaalta siitä, että nykyisten tutkimusten antiin ei olla täysin tyytyväisiä. Erityisesti koetun hyvinvoinnin mittaaminen vaatii kehittämistä, sillä tietämys siitä on puutteellinen. Hyvinvoinnin kompleksisuutta osoittaa se, että siihen vaikuttavien tekijöiden välillä on paljon interaktiota, jolloin koettua hyvinvointia eniten selittävät tekijät eivät ole suoraviivaisesti löydettävissä. (Raijas 2008.)

Subjektiiivisen hyvinvoinnin käsitteen taustalla on pitkä filosofinen traditio, jonka mukaan yksilöt ovat oman hyvinvointinsa parhaita kuvaajia (Stiglitz ym. 2009: 145). Koetun hyvinvoinnin mittaaminen on hankalaa. Yksi tapa arvioida hyvinvointia on luottaa siihen, että ihmiset ovat oman hyvinvointinsa parhaita asiantuntijoita. Silloin käytetään "onnellisuustutkimuksia". Ihmiset antavat hyvinvoinnistaan subjektiivisen arvionsa. Rikosseuraamuslaitoksen laatu 2013-kyselytutkimuksessa hyvinvointia on selvitetty seuraavilla väittämillä (Blomster ym. 2013: 26):

- Vangit joutuvat olemaan liian pitkään selleihinsä lukittuina tässä vankilassa
- Kokemukseni tästä vankilasta on todella epämiellyttävä
- Olen kokenut vankeuteni tässä vankilassa stressaavana
- Tunnen itseni kireäksi tässä vankilassa
- Ilmapiiri tässä vankilassa on hyvä
- Voin olla rento ja oma itseni tässä vankilassa
- Pystyn nauttimaan jostain tekemistäni asioista tässä vankilassa
- Tässä vankilassa pystyn ilmaisemaan tunteeni

3.2 Subjektiiivinen hyvinvointi

Inhimillinen toiminta edellyttää aina toimijaa. Tavanomaisesti toimija on yksilö, ihminen. Toiminnan taustalla on yleensä aina jokin motiivi, kuten tarve, halu, suoritusbmotiivi, filantropia, velvollisuudentunto, ansio, hyöty, voittaminen, raha, valta tai kunnia. Toimijan motiivinen selville saaminen ei aina ole helppoa, koska toimija voi perustella toimintansa aivan eri asialla kuin perimmäinen syy oli. (Niemelä 2010: 23.)

Inhimillisen toiminnan osatekijöitä	Toimintaan vaikuttavia tekijöitä
Toimija	Motiivit ja kyvyt
Itse toiminto	Päämäärä tai tavoite, teko, toiminto ja keinot sekä tulos tai seuraus
Tilanne	Aika ja paikka
Olosuhteet	Vapaudet ja pakot, toimintamahdollisuuksien suotuisuus ja epäsuotuisuus
Tilaisuus	Sattuma
Arvot ja normit	Valinnan edellytykset
Taustatekijät	Demografia

Taulukko 2: Inhimilliseen toimintaan vaikuttavia tekijöitä (Niemelä 2010:23).

Kyvyt on hyvin tärkeä tekijäkokonaisuus ihmisen toiminnassa. Kyvyt ovat ratkaisevan tärkeitä hyvinvoinnin toteutumiselle toiminnassa. Ihmisen erilaiset toimintakyvyt viittaavat niihin toimintamahdollisuuksiin, joita ihmisellä on käytettävissä. Olennaisia ovat erilaisten fyysisten toimintakykyjen ohella myös psyykkiset ja sosiaaliset toimintakyvyt (emt. 2010: 23-24.)

Toiminnan käsite jaetaan usein vain tekijöihin keinot ja päämäärä. Toiminnan käsitteeseen kuuluvat toki olennaisena osana sekä päämäärä että itse teko, joka usein hahmottuu keinojen tai välineiden käyttönä. Toiminnalla on kuitenkin aina myös jokin seurausvaikutus, koska muuten ei ole kyse toiminnasta. Tällöin puhutaan tuloksista ja saavutuksista sekä sivuvaikutuksista, jotka ovat ei- tavoiteltuja toiminnan seurauksia. Päämäärää koskevat asiat ovat joko hyviä tai huonoja, hyväksyttäviä tai paheksuttavia. Vastaavasti tekoa ja keinoja koskee kysymys, ovatko ne oikein ja normin mukaisia, luvallisia ja sallittuja vai onko kyseessä norminvastainen, ei- suotavan tai suorastaan kielletyn keinon käyttäminen. Lopputulosta koskee lisäksi kysymys, onko se hyödyllinen vai haitallinen esimerkiksi hyvinvoinnin kannalta. (Niemelä 2010: 24.)

Toiminnan taso	Toiminnan ulottuvuus		
3. Pääoma (having)	Aineellinen (taloudellinen)	Sosiaalinen (Poliittinen)	Henkinen (sivistyksellinen)
Hyvinvointiresurssien hallintana ("Well-having", welfare)	Aineellinen turva ja varmuus	Sosiaalinen turva ja varmuus	Henkinen turva ja varmuus
2. Tekeminen, työ, harrastus (doing)	Aineellinen (fyysinen) työ tai harrastus	Sosiaalinen harrastus tai työ	Henkinen (psyykinen) työ tai harrastus
Hyvinvointi osallisuuden toteutumisena (well-doing ⁹)	Fyysinen itsensä toteutus	Sosiaalinen itsensä toteutus	Henkinen itsensä toteutus
1. Oleminen, luonto (being)	Olemassa oleminen (existence)	Yhdessä oleminen (relatedness)	Itsenäisenä oleminen (growth)
Hyvinvointi tarpeen tyydyttämisenä (well-being)	Fyysisesti hyvä olo	Hyvä suhteissa	Hyvä olo itsenä

Taulukko 3: Inhimillisen toiminnan tasot ja ulottuvuudet - toiminnan teoria ja siihen perustuva hyvinvointikäsitys (Niemelä 2010: 29).

Ihmisen oleminen muodostaa toiminnan syvimmän perustan. Se reaalistuu ihmisen perusolottuvuuksien mukaisesti fyysis- aineellisena, sosiaalisena ja psyykkis- kulttuurisena (henkisenä) elämisen olottuvuutena. Jokaisella olemisen tavalla on oma toiminnallinen kysymyksenasettelunsa. Olemisessä eli elämisessä on kyse universaaleista ilmiöistä. Ne koskettavat periaatteessa kaikkia ihmisiä. Kyse on osin kaikille eläville olennoille yhteisistä tarpeista ja osin vain ihmisille lajityypillisistä tarpeista. Muun muassa Von Wright (1961) on luonnehtinut tarpeen ilmiötä seuraavalla sanomalla, että "olento tarvitsee sitä, mitä vailla sen on paha olla". Kun toiminnan ja hyvinvoinnin suhdetta jäsennetään tarpeiden avulla, puhutaan tarveteoreettisesta hyvinvointikäsitteestä (Niemelä 2010: 26.)

Asiakas, kuten kuka tahansa, on aina subjekti; tämä on itsestäänselvyys. Mutta yhtä suuri ja merkittävä itsestäänselvyys on se, että asiakas on aina myös ei-subjekti. Korostettaessa sitä, että asiakasta tulisi kohdella subjektina eikä objektina, saatetaan harhautua ajattelemaan, että subjektin vastakohta objekti. Näin ei suinkaan ole, vaan subjektin vastakohta on ei-subjekti. (Särkelä 1994: 43.)

Oleellista on kysyä, (1) minkä toiminnan subjekti asiakas on ja (2) millaisilla toimintaedellytyksiä asiakas toimii. Särkelää mukaillen, esimerkiksi rikollisuudesta kärsivä asiakas on monien sellaisten toimintojen subjekti, joista muodostuu rikollinen elämäntapa, ja näihin toimintoihin hänellä on, tai ainakin on ollut, toimintaedellytykset. Ei hän muuten rikollinen olisikaan. Useimmiten asiakas pyrkii sellaisten toimintojen subjektiksi, joiden subjekti hän ei ainakaan vielä ole. Auttamisen kannalta on tärkeää kysyä, millaisten toimintojen subjekti asiakas on ja mitkä ovat toiminta edellytykset sekä millaisten toimintojen subjekti asiakkaan pitäisi olla ja mitkä ovat silloin toimintaedellytykset. Kun rikollinen haluaa tulla subjektiksi toimintoihin, jotka eivät liity rikolliseen elämäntapaan, hän tarvitsee näille toiminnoille edellytykset. Edellytyksetöntä toimintaa ei ole olemassa. Vaikka voidaankin väittää, että asiakas on aina subjekti, niin voidaan myös väittää, että kuntoutuminen merkitsee subjektiksi nousemista sellaisiin toimintoihin, joissa henkilö ei ole vielä subjekti. Kuntoutuksen tehtävän on luoda toimintaedellytykset tälle uudelle subjektivoitumiselle. Asiakas on subjekti siellä, mistä hän on tulossa ja missä hän on nyt, mutta ei vielä subjekti, siellä minne hän on pyrkimässä. (Särkelä 1994:43.)

Jokin subjektina olemisen tapa sulkee joitakin tapoja pois ja tukee joidenkin toimintojen subjektiutta. Eri toimintojen kokonaisuus muodostaa henkilön elämäntavan. Subjektina oleminen on ihmisen perustarvetarve olla subjekti, olla jotakin, tarve on tarvittu, osallinen jostakin yhteisestä. (emt. 1994: 44.)

3.3 Vuorovaikutus

Vuorovaikutus muiden ihmisten kanssa on meille kaikille tärkeää. Sen kehittyminen alkaa jo syntymästä. Toimivan vuorovaikutuksen syntymisessä ja sen eteenpäin viemisessä molemmilla osapuolilla on tärkeä, tasa-arvoinen rooli. Kumpi tahansa voi aloittaa vuorovaikutuksen ja lopettaa sen halutessaan. Vuorovaikutukseen tarvitaan kaksi ihmistä, joilla molemmilla on oma merkittävä roolinsa. Molemmat myös toimivat vuorotellen sekä aloitteentekijän että vastaanottajan rooleissa. Kaikissa arjen tilanteissa, joissa ihmiset kohtaavat toisensa on mahdollisuus toimivaan vuorovaikutukseen. Puhuessamme teemme jatkuvasti havaintoja ja tulkitsemme niitä sekä luomme niille merkityksiä. Vuorovaikutus ei ole vuorotellen vaikuttamista vaan jatkuvaa vastavuoroisuutta (Silvennoinen 2004: 28).

Vuorovaikutus voi tapahtua usealla eri tavalla. Tällaisia tilanteita ovat mm. kohtaaminen ja puhelinkeskustelu. Kun osallistujat ovat vuorovaikutustilanteessa kasvotusten, on tilanteessa erilaisia vuorovaikutukseen vaikuttavia tekijöitä. Markku Silvennoinen (2004) esittää teoksessaan, että vuorovaikutuksessa vaikuttavat asiat voidaan jakaa seuraavilla prosenteilla: sanat 7 %, ääni ja äänenpaino 38 % ja ilmeet sekä eleet 55 %. (Silvennoinen 2004: 27.) Vuorovaikutuksella on tärkeä rooli siinä, millaisia merkityksiä sanoilla ja teoilla kulloinkin tarkoitetaan. Usein kuitenkin vuorovaikutusta pidetään itsestään selvänä ja samalla tullaan olettamaan se merkityksettömäksi. Vuorovaikutuksella voidaan ajatella olevan rajatumpia sosiaalisia ja institutionaalisia sääntöjä esimerkiksi lääketieteellisen kohtaamisen ja tuomioistuimen käytännöt. Tällöinkin vuorovaikutus konkretisoituu puheen kautta. (Suoninen 1999: 101,103.)

Särkelä (1994) kirjoittaa kirjassaan, mitä ominaisuuksia on hyvällä työskentelysuhteella, jonka varassa voidaan käsitellä vaikeimpiakin elämisen ongelmia. Näitä vuorovaikutuksen elementtejä ovat välittäminen, kunnioitus, luottamus, hyväksyminen, ymmärtäminen, vaativuus ja jämäkkyys.

Asiakasta on vaikea auttaa, jos emme pidä hänestä, pysty empatian avulla löytämään hänen näkökulmaansa, jos emme löydä yhteistä säveltä. Välittäminen luo edellytyksiä molempipuoliselle yhteistyön arvostamiselle, toivolle, että työssä onnistutaan ja asiakkaan subjektiivoisuudelle omaan projektiinsa. Asiakas on yhtä arvokas kuin minäkin, kunnioitan hänessä olevaa ihmistä. Luottamus ei ole koskaan annettua, vaan se aina hankittava. Yhteistyön alussa asiakkaalla ei ole syytä luottaa työntekijäänsä. Luottamus syntyy vähitellen. On osattava puhua pienistä asioista pienillä kirjaimilla, ainakin alussa. Hyväksymme asiakkaan sellaisena kuin hän on, (muuttumaan pyrkivänä) ihmisenä. Hyväksyminen on liittoutumisen perusta. Jos haluamme välittömästi muuttaa häntä, viestitämme samalla, ettemme hyväksy häntä sellaisena kuin hän on - eli viemme pohjan yhteistyötä. Asiakkaan tekoja ei tietenkään pidä aina hyväksyä. On epäeettistä hyväksyä epäeettisiä tekoja. Asiakas on ikään kuin jaettava kahtia: ihmi-

seen ja hänen tekoihinsa. Tämä ihminen hyväksytään ehdoitta, ja hänen kanssaan liittoudutaan tutkimaan ja käsittelemään hänen tekojaan, jotka eivät aina ole hyväksyttävissä. Asiakkaatkin yleensä toivovat itsensä hyväksymistä, mutta saattavat jopa loukkaantua, jos heidän epämoraaaliset tekonsakin hyväksytään. Emme kohtele asiakasta itsemme kanssa yhtä arvokkaana ihmisenä, jos hyväksymme asiakkaan sellaiset teot, joita emme omalta kohdaltamme missään nimessä hyväksyisi. Alhaisten tekojen hyväksyminen aiheuttaa alhaisten tekojen tekijän alhaistamisen. Niiden oikeanlainen käsittely ja alhaisiksi toteaminen nostaa alhaisten tekojen tekijän rinnallemme tasaveroiseksi. (Särkelä 2001: 40-41.)

Ymmärtäminen ja hyväksyminen ovat eri asioita. Ihminen hyväksytään aina, mutta hänen tekojaan pyritään ymmärtämään ja arvioimaan, jotta löydettäisiin välineitä ongelmia tuottavien toimintatapojen muuttamiseen. Jos ja kun muodostunut hyvä asiakassuhde, joka kantaa vaikeidenkin asioiden käsittelyssä, sitä on käytettävä. Vaativuus on asiakkaan kunnioittamista valintoja tekevänä subjektina, joka kantaa vastuunsa omista valinnoistaan. Työskentelysuhte ei kehity ja lujitu, jos sitä ei käytetä. Samoin on ystävyysuhteiden ja aviosuhteidenkin laita. Ihmissuhteet ovat uusiutuvia sosiaalisia voimavaroja. Käytössä ne vahvistuvat ja käyttämättöminä kuihtuvat. Vaativuus on mitoitettava työskentelysuhteen sekä asiakkaan että muiden toimintaedellytysten mukaan. Sellaista toimintaa ei saa asiakkaalta vaatia, mihin hänellä ei ole toimintaedellytyksiä. (Särkelä 2001: 40-41.)

Työskentelysuhte itsessään on asiakkaan yksi toimintaedellytys. (Särkelä 1994: 75-77.) Särkelä (2001) lisää vielä tähän listaan jämäkkyuden. Kun asiakkaan ja työntekijän välille on muodostunut hyvä työskentelysuhte, sitä on myös käytettävä. Tässä tulee mukaan jämäkkyys ja vaativuus suhteessa toiseen. Tästä vaativuudesta mainittiin edellisessä kappaleessa. Särkelä jatkaa (2001), kun työntekijä on ymmärtänyt asiakkaansa tilanteen ja tämän tarpeet niin on ryhdyttävä toimiin tilanteen parantamiseksi. Tämä vaatii joskus jämäkkääkin tukea. Toisin toimimiseen on joskus uskallettava tönä reippaanlaisestikin. Työyhteisöissä usein tapahtuu jakautumista "pehmeisiin" ja "koviin" työntekijöihin. Se voi olla haitallista, mutta myös hyväksi. On eriteltävä, missä työskentelynvaiheessa hyödytään enemmän empaattisuudesta ja missä jämäkkyudesta. (Särkelä 2001: 40-41.)

3.4 Subjektiivisuus vuorovaikutuksessa

Kunnioittava ja tukea antava vuorovaikutus perustuu tasa-arvoiseen suhteeseen, jossa oman elämän asiantuntijuus säilyy asiakkaalla. Hän on oman elämänsä subjekti. Asiakastyössä tulee lähteä olemassa olevista mahdollisuuksista eikä ongelmiin porautumisesta. On hyvä huomioda, mitä voimavaroja asiakkaalla on käytössään omassa sosiaalisessa verkostossaan. (Iija, Almqvist & Kiviharju-Rissanen, 1997: 220.)

Vuorovaikutuksen laadulla on keskeinen merkitys sekä ihmisen käsitykselle itselle että hänen käyttäytymiselleen vuorovaikutuksessa. Myönteinen vuorovaikutus ylläpitää ja parantaa itsetuottamusta. Se saa ihmisen kokemaan itsensä hyväksytyksi, arvostetuksi ja onnistuneeksi. Tämä lisää vastaavuutta ja minä ihanteen välillä ja parantaa itsetuottamusta. Itsetunnon kohentuminen heijastuu takaisin tosiin ihmisiin entistä rakentavampana vuorovaikutuksena. (Ojala & Uutela 1993: 27.)

Silloin kun vuorovaikutuksen jollakin osapuolella on enemmän valtaa kuin muilla on hänellä myös enemmän vastuuta omasta panoksesta vuorovaikutukseen (Ojala & Uutela 1993: 29). Vankeinhoitolaitoksen tulee valita vankiloiden kaikki työntekijät huolellisesti, sillä vankiloiden asianmukainen toiminta riippuu kunkin työntekijän rehellisyydestä, inhimillisyydestä, ammattitaidosta ja henkilökohtaisesta soveltuvuudesta vankeinhoitotyöhön. (Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisu 4/97: 162.)

Vuorovaikutuksellisen asiakastyön tarkoitus ja tavoite on asiakkaan kokemus voimaantumisen, joka on sisäistä voimantunnetta ja syntyy ihmisen omien oivallusten ja kokemusten kautta (empowerment). Vuorovaikutus muiden kanssa on merkittävä voimaantumiseen vaikuttava tekijä. Vuorovaikutuksellisessa tukemisessa liikutaan aikavälillä tässä ja nyt ja lähitulevaisuudessa. Asiakas saa itse määritellä, miten paljon hän tuo tässä ja nyt - tilanteeseen menneisyyttään. Taitoja, joilla työntekijä auttaa asiakasta ja toimivan vuorovaikutuksen elementtejä kuvataan alla olevassa taulukossa.

Edistävät tekijät:	Estävät tekijät:
Kuunteleminen	Ennakoasenteet
Läsnäolo	Puolueellisuus
Empaattisuus	Ahdistelu
Kyky yhteistyöhön	Yleistäminen
Jämäkkyys	Vastuunsiirto
sopimusten pitäminen	Ammatillisten rajojen puute
Tukeminen	Kiinnostuksen puute
Tilan antaminen	Viestintäristiriita

Taulukko 4: Ammatillisen vuorovaikutusta edistävät ja estävät tekijät (mukaillen mm. Särkelä 1994).

Ammatillinen vuorovaikutus voi olla asioiden eteenpäin viemistä, tiedon hankkimista ja jakamista. Se voi sisältää tiedottamista, neuvomista ja opettamista. Ammatillisessa vuorovaikutuksessa on tilaa myös hiljaisuudelle, erilaisille tunteille ja ajatuksille. (Vilén, Leppämäki & Ekström 2002: 24-26.)

Henkilökunnan jokaisen jäsenen tulee aina käyttäytyä ja suorittaa tehtävänsä siten, että hän vaikuttaa esimerkillään myönteisesti vankeihin ja on vankien kunnioituksen arvoinen. Vankeinhoidon työntekijän on pidettävä vankeja ennen muuta itsensä kaltaisina ihmisinä, joita hänen tulee kohdella vertaisinaan. Hänen tehtävänään on tukea ja auttaa vankeja mahdollisuuksiensa mukaan ja kohtuuden rajoissa. Luonnollisesti vankilahenkilöstön tuki evätään vangilta, joka rikkoo vankilan sääntöjä, tavoittelee omia etuja muiden kustannuksella, ryhtyy painostamaan työntekijöitä tai yrittää karata. Kullekin vangille on tehtävä selväksi, että tällaisiin tekoihin syyllistyminen osoittaa hänen asennoitumisensa vääräksi, estää hyvien suhteiden rakentamisen hänen ja henkilökunnan välille ja haittaa hänen mahdollisuuksiaan hankkia rangaistusaikanaan yhteiskuntaan palaamista edistäviä taitoja. Vankeja on autettava löytämään ongelmiansa käsittelyyn sellaiset keinot, jotka eivät loukkaa vankilan sääntöjä. Sekä vankien että henkilöstön tulee ymmärtää, että yhteistyö on paras vaihtoehto kummankin osapuolen ja myös laitoksen kannalta. Vangit ja vankilan työntekijät ovat tavallaan tuomittu elämään yhdessä. (Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisu 4/97: 162, 163.)

3.5 Kohtelu ja kohtaaminen

Ihminen tarvitsee prososiaalista käyttäytymistä eli toisiin ihmisiin suhtautumista ja heidän puolesta toimimista myös heidän tarpeidensa näkökulmasta, oikeudenmukaisuuden, autonomian ja solidaarisuuden luomalta perustalta. Suhtautuminen toisiin ihmisiin ei ole kenellekään helppoa, ja jokainen ihminen tarvitsee sosiaalisia taitoja, sosiaalista pätevyyttä ja kykyä pystyä hyviin ihmissuhteisiin. Kurki kertoo (2010) esimerkin vankilan pastorista, joka työskenteli vuosia sekä vankien että vartijoiden kanssa. ”Monella nuorukaisella elämänsä ensimmäinen tosi mies on nuorisovankilan vanginvartija. Hän noudattaa sääntöjä. Hänen saansa voi luottaa. Hän on oikeudenmukainen”, näin pastori tiivistä kokemuksia vartijoiden kuuntelutaidosta, turvallisuudesta ja asiallisuudesta. (Kurki 2010: 171,176).

Perustuslailla (2. luku 21 §) on turvattu kansalaisten oikeus hyvään hallintoon ja tämä koskee myös vankeja ja heidän omaisiaan. Hallintolaissa säädetään tarkemmin hyvän palvelun perusteista. Näiden mukaan viranomaisen on kohdeltava hallinnossa asioivia tasapuolisesti, toimitettava puolueettomasti sekä järjestettävä asiointi siten, että asioiva henkilö saa asianmukaisesti palveluja. Lisäksi viranomaisen on annettava neuvontaa sekä vastattava asiointia koskeviin kysymyksiin ja tiedusteluihin. Tähän kuuluu ohjaaminen asiaa hoitavalle taholle, jos se ei kuulu kyseiselle virkamiehelle. Hallintolaki velvoittaa viranomaista käyttämään asiallista, selkeää ja ymmärrettävää kieltä (2 luku 6-10 §). Suomi on allekirjoittanut YK:n kidutuksen ja

muun julman, epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen vastaisen yleissopimuksen valinnaisen lisäpöytäkirjan (OPCAT), joka on tullut kansainvälisesti voimaan vuonna 2006.

Vankien ihmisoikeudet perustuvat yleisiin ihmisoikeuksiin ja kuuluvat kaikille ihmisyksilöille. Näitä perusoikeuksia ovat:

- oikeus elämään ja henkilökohtaiseen koskemattomuuteen
- oikeus olla joutumatta kidutetuksi tai pahoinpidellyksi
- oikeus terveyteen
- oikeus loukkaamattomaan ihmisarvoon
- oikeus asianmukaiseen oikeudenkäyntiin
- oikeus olla joutumatta minkälaisen syrjinnän kohteeksi
- oikeus olla joutumatta orjuuteen
- oikeus vakaumukseen ja ajatuksenvapauteen
- oikeus uskonnonvapauteen
- oikeus loukkaamattomiin perhesuhteisiin
- oikeus itsensä kehittämiseen

YK:n talous- ja sosiaalineuvoston hyväksymien vankeinhoidon vähimmäissääntöjen mukaan (Vähimmäissääntö 65) vankeuteen tai vastaavaan rangaistukseen tuomittuun henkilöön on pyrittävä vaikuttamaan hänen rangaistusaikanaan siten, että hän on vapautumisensa jälkeen halukas ja kykenevä elämään lainkuuliaista elämää ja hankkimaan toimeentulonsa. Vankia tulee kohdella niin, että hänen itsetuntonsa kohenee ja vastuuntuntonsa kehittyy. (Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisu 4/97: 131.)

Normaaliusperiaatteen mukaan vangit ovat vankilassa suorittamassa rangaistusta, ei rangaittavina. Rangaistuksen sisältönä on vapauden menettäminen, vankeuden olosuhteet eivät saa koitua lisärangaistukseksi. Vankeudesta aiheutuvat haitat on pyrittävä minimoimaan. Vankilaojien tulee olla vapauden puuttumista lukuun ottamatta niin lähellä yhteiskunnan yleisiä olosuhteita kuin mahdollista. Huoltamisvelvoitteen mukaan, kun valtio riistää vapauden se samalla ottaa vastuulleen tuon yksilön huoltamisen. Ensisijaisesti huoltaminen tarkoittaa vapauden menettäneen henkilön turvallisuuden takaamista, mutta huoltajan velvoitteisiin kuuluu myös vapautensa menettäneen hyvinvoinnin turvaaminen. (Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisu 4/97: 19-20.)

Sarah Taitin (2008) tutkimus ”huolenpidosta” (care) englantilaisissa vankiloissa on kiinnostava esimerkki siitä, mitä ”huolenpito” merkitsee vangeille ja vartijoille, miten se käytännössä toteutuu ja miten laitospolitiikka muotouttaa huolenpidon kokemista. Tarkastelun tekee jän-

nittäväksi se, että huolehtiminen on vankeinhoidon keskeinen osa, jolla on oma arvoperustansa, mutta toisaalta se koetaan vastakkaiseksi sellaisten asioiden kanssa kuin kontrolli ja turvallisuus. Tait on tyypitelty vartijahenkilöstössä esiintyviä tapoja käsittää huolenpito. Ideaalityypit eivät tuo tietenkään esille todellisuuden moninaisuutta ja tilanneyhteyksiä. Niiden ei myöskään väitetä olevan pysyviä ja persoonallisuudesta johtuvia, vaan niihin voivat vaikuttaa osastojen kulttuurit, johdon tuki, koulutus ja työhistoria mahdollisine traumaattisine tai pal-kitsevine tekijöineen. (Lavikkala & Linderborg 2011: 124.)

”Todellisten huolenpitäjien” omat kuvaukset, vankien arviot heistä sekä havaittu toiminta osoittivat huolenpidon olevan heillä keskeinen toimintaa määrittävä piirre. Heille ominaista oli varmuus, vahva sitoutuminen työhön, vankien näkeminen ihmisinä ja realistinen käsitys mahdollisuuksista vaikuttaa vankeihin. Huolenpito ilmeni vastaamisena vankien tarpeisiin heidän ymmärrystään vastaavasti ja myös tunnetasolla. Toiselle vartijatyyppille oli ominaista rajatumpi, käytännöllinen ja tukeva huolenpito. Tehtävät pyrittiin hoitamaan johdonmukaisesti organisaation normien pohjalta. Vaikka ymmärrettiin vankien sosiaalinen haavoittuvuus, huolenpito pysyi hyvin asialähtöisenä ja tunneulottuvuudeltaan niukkana. Kolmas tyyppi on nimetty vanhan koulukunnan vartijoiksi. Vaikka heille huolenpito oli latautunut ja monipiippuinen termi, vangit pitivät heitä huolenpitäjinä. He herättivät osastolla luottamusta, ja heidän ymmärtäväisyytensä ja suorutensa katsottiin voitavan perustaa. Huolenpito oli sopimuksellista ja suojelevaa: apua sai kun noudatettu vankilan vaatimuksia. Neljännelle tyyppille ominaista oli ominaista työhön paneutuminen mutta samalla turvattomuus ja konfliktit vankien kanssa. Tälle tyyppille vangit olivat moraalisesti vaarallisia, ja huolenpito käsitettiin vankien ”opettamiseksi” paremmiksi ihmisiksi. Apua saatettiin antaa sitä ansaitseville vangeille, mutta ehtona oli kunnioitus. Avuliaisuus voi käantää äkkiä vihamielisyydeksi vangin käytöksen arvioinnin perusteella. Huolenpitoa voi luonnehtia moralisoivaksi. Konfliktityyppi ei tuntenut ympäristöä turvalliseksi ja luotti vahvasti kontrollin ulkoisiin välineisiin. (Lavikkala & Linderborg 2011: 124-125.)

Vankien kohtelussa ovat keskeisiä sellaiset seikat kuin rehellisyys, työhön omistautuminen ja vangeista piittaaminen, yhdenvertaisuuden kunnioittaminen sekä pyrkimys olosuhteiden ja menetelmien kehittämiseen. Henkilökunnan kunkin jäsenen tulee ymmärtää, että hänen käytöksensä vankeja kohtaan vaikuttaa aina hänen työtoveriensa toimintaa sekä vankien ja henkilöstön väleihin koko laitoksessa. Kun ihmistä kohdellaan myönteisesti, häntä autetaan voimistamaan hyviä puoliaan ja hillitsemään huonoja taipumuksiaan. Myönteisenä roolimallina toimiminen vaikuttaa suoraan laitoksen ihmissuhteisiin ja ilmapiiriin ja parantaa siten laitoksen edellytyksiä täyttää kuntoutustehtävänsä. (Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisu 4/97: 163.)

Vankien näkökulmasta huolenpidossa oli kysymys suhteesta, jota luonnehti kunnioitus, reiluus ja ystävällisyys. Vangit kuvasivat henkilökunnan kommunikoivan silloin samalla tasolla kanssaan. Tämä ilmeni tervehtimisissä, arkisissa keskusteluissa ja kanssakäymisissä. Tällaiset suhteet rakensivat ajan myötä luottamusta, mikä mahdollisti lähestymisen erilaisissa asioissa ja helpotti ongelmien ilmaisemista. Huomioiduksi tuleminen oli monille vangeille erittäin tärkeä asia, ja tieto oman tilanteen seuraamisesta kohensi turvallisuuden tunnetta. Ongelmien ilmetessä huolenpito tarkoitti vangeille työntekijän läsnäolevaa paneutumista niihin mutta tilan jättämistä heidän toimijuudelleen ja päätösvaltalleen. Huolenpito ei aina voinut ratkaista ongelmia, mutta se helpotti voimattomuuden, eristyksen ja arvottomuuden tunteita ja loi turvallisuutta ja perusluottamusta sekä valoi pohjaa paremmalle mielialalle ja voinnille. Vangeille, jotka olivat saaneet osakseen huolenpitoa, esiintyi halua yhteistyöhön henkilökunnan kanssa jonkin ”takaisin antamiseksi”. Huolenpidon puute taas vahvisti voimattomuuden ja eristyksen tunteita, alakuloa, toivottomuutta, vihamielisyyttä ja väkivaltaa henkilöstöä kohtaan. (Lavikkala & Linderborg 2011: 124.)

4 Tutkimuskysymykset

Opinnäytetyöllä on kolme tavoitetta. Ensimmäinen tavoite on selvittää toteutetun Rikosseuraamuslaitoksen laatu 2013- kyselyn pohjalta, millaista on vankien kokemuksellinen hyvinvointi. Tätä selvitetään kyselyn hyvinvointia koskevien kysymysten vastauksista.

Toisena tavoitteena on selvittää taustamuuttujien välinen yhteys hyvinvointiin. Valitsimme taustamuuttujiksi iän, vankilakertalaisuuden, laitostyyppin, tuomion pituuden sekä toimintaan osallistumisen. Tarkoitus on selvittää, millaisia vaikutuksia valituilla taustamuuttujilla on kokemukselliseen hyvinvointiin. Tutkimushypoteesina on, että valituilla taustamuuttujilla on yhteys vankien kokemukselliseen hyvinvointiin.

Kolmantena tavoitteena on selvittää selittykö vankien hyvinvointi summamuuttujateemojen, huomioimisen ja arvostamisen, kohtelun ja suhde henkilöstöön, kautta. Tavoitteena on osaltaan tuottaa uutta tietoa vuorovaikutuksen, kohtaamisen ja kohtelun merkityksestä vankilan arjessa. Saatuja tuloksia voidaan tietoisesti hyödyntää vankiloissa, kun mietitään ja kehitetään tapoja tehdä työtä.

5 Aineisto

Opinnäytetyössä hyödynnetään Rikosseuraamuslaitoksen teettämän Rikosseuraamuslaitoksen laatu 2013-tutkimuksen tuloksia. Kyselytutkimus kohdistettiin kaikkiin vankiloihin, yhdyskunta-seuraamustoimistoihin sekä muihin Rikosseuraamuslaitoksen yksiköihin. Tutkimuksen tavoitteeksi oli asetettu rikosseuraamusalan laatumittauksen kehittäminen ja siihen liittyvien teki-

jöiden esille saaminen. Kysely toteutettiin tammikuussa 2013. Rikosseuraamuslaitoksen Keskushallintoyksikkö myönsi opinnäytetyölle tutkimusluvan 17.3.2014 (Liite 1).

5.1 Rikosseuraamuslaitoksen laatu 2013

Rikosseuraamuslaitoksen kesällä 2013 julkistamassa raportissa annetaan etukäteistietoa vuonna 2013 vangeille, yhdyskuntaseuraamusasiakkaille sekä Rikosseuraamuslaitoksen henkilökunnalle tehdyn laatukselyn tuloksista. Kyselyn tuloksista kirjoitetaan myöhemmin perusteellisempi tutkimusraportti. Kysely on jatkoa vuosina 2011-2012 toteutetulle pilottitutkimukselle, joka on julkaistu Rikosseuraamuslaitoksen julkaisusarjassa (1/2012). Nyt toteutetun kyselyn tavoitteet olivat osin samat kuin pilotinkin. Pilottitutkimuksessa keskeiseksi tavoitteeksi oli asetettu rikosseuraamusalan laatumittauksen kehittäminen. Neljässä vankilassa toteutettu tutkimus toi esiin laatumittauksen kehittämisen kannalta tärkeitä tekijöitä. Tällä kyselyllä haluttiin saada laajempi ja tarkempi kuva näistä tekijöistä kohdistamalla se kaikkiin vankiloihin ja yhdyskuntaseuraamustoimistoihin sekä muihin Rikosseuraamuslaitoksen yksiköihin. (Blomster ym. 2013: 2.)

Kyselyajankohtana vankiloissa 3215 vankia, joista 2308 oli suljetuissa vankiloissa ja 907 avovankiloissa. Vastauksia saatiin suljetuista vankiloista 1456 (vastausprosentti 63 %) ja avovankiloista 644 (71 %). Aineistosta hyödynnetään koko Suomen vankien vastauksia. Kyselytutkimuksen oli jaettu 15 eri ulottuvuuteen (=myöhemmin teema). Näitä teemoja olivat:

- Elinolosuhteet
- Huomioiminen ja arvostaminen
- Hyvinvointi
- Järjestys
- Kohtelu
- Ohjelmat
- Oikeudenmukaisuus
- Suhde henkilöstöön
- Suhtautuminen vähemmistöihin
- Terveysthuolto
- Tuki
- Turvallisuus
- Vastaanotto
- Yhteydenpito
- Erilliskysymykset

	N	Vastaus%
Henkilökunta	1317	
Vankilat yhteensä	223	
Yks-toimistot	186	
Muut	1726	67
Vangit / yhdyskuntaseuraamusasiakkaat		
Avovankilat yhteensä	644	71
Suljetut vankilat yhteensä	1456	63
Yhdyskuntaseuraamukset	1359	44

Taulukko 5. Rikosseuraamuslaitoksen laatu 2013-kyselyn vastausprosentit (Blomster ym. 2013: 2).

Edellä olevassa taulukossa on esitetty kyselyn vastausmäärät ja -prosentit. Henkilöstön osalta voidaan esittää vain koko henkilöstön vastausprosentti. Henkilöstön vastausaktiivisuus oli yleisesti ottaen hyvä. Myös vankien vastausprosentti muodostui melko hyväksi. Yhdyskuntaseuraamusasiakkaiden vastausprosentti jäi tavoitettavuusongelmien vuoksi alle puoleen. (Blomster ym. 2013: 1-2.)

5.2 Aineiston keruu ja analyysi

Kyselyn suunnittelu aloitettiin keväällä 2012 laatimalla kyselylomakkeet henkilökunnalle, vangeille ja yhdyskuntaseuraamusasiakkaille pilottitutkimuksen lomakkeiden pohjalta. Yhdyskuntaseuraamusasiakkaille sekä -henkilöstölle tarkoitettuihin lomakkeisiin jouduttiin suunnittelemaan joitakin yhdyskuntaseuraamuksiin liittyviä erityisiä kysymyksiä, jotka vertautuisivat mahdollisimman hyvin vankiloiden sekä muiden yksiköiden lomakkeissa esitettyihin kysymyksiin. Suuri osa kysymyksistä saatiin vertailukelpoisiksi lukuun ottamatta muutamia vankiloiden ja yhdyskuntaseuraamusten erityisluonnetta kuvaavia kysymyksiä. Suunnittelua varten oli perustettu erillinen työryhmä, jossa oli edustajia Uudenmaan ja Joensuun yhdyskuntaseuraamustoimistoista ja Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksiköstä. Myös vankiloille ja muille yksiköille tarkoitettuja lomakkeita tarkennettiin pilottitutkimuksessa esiin nousseiden

kysymysten ja tilastollisen analyysin perusteella poistamalla esimerkiksi joitakin toimimattomia ja päällekkäisiä kysymyksiä. (Blomster ym. 2013: 1.)

Lomakkeet testattiin yhdyskuntaseuraamusasiakkailta, vangeilla ja henkilöstöllä Helsingin yhdyskuntaseuraamustoimistossa ja Suomenlinnan vankilassa. Saadun palautteen perusteella joitain lomakkeiden väittämiä kirjoitettiin vielä uudestaan. Tutkimusta varten koottiin yhdyshenkilöverkosto kaikkiin Rikosseuraamuslaitoksen yksiköihin. Yhdyshenkilöt vastasivat tutkimuksen käytännön järjestelyistä sekä tiedottamisesta yksiköissä. Yhdyshenkilöille pidettiin kaksi koulutuspäivää. Tutkimuksesta tiedotettiin laajasti muun muassa Intranetissä. (Blomster ym. 2013: 1.)

Kyselyyn osallistuneet vangit olivat keskimäärin 37-vuotiaita. Heistä 95 prosenttia oli Suomen kansalaisia. Koko vankipopulaatiosta ulkomaalaisten osuus on 15 prosenttia, joten tältä osin tuloksia ei voi yleistää kaikkia ulkomaalaisia koskevaksi. Vangeista 35 prosenttia ilmoitti suostuvansa ensimmäistä vankeusrangaistustaan. (Blomster ym. 2013: 7.)

Aineiston keruu aloitettiin tammikuussa 2013. Aineistona olivat 16. päivä kirjoilla olevat vangit ja toimeenpanossa olevat yhdyskuntaseuraamusasiakkaat sekä kyselyn aikana paikalla oleva henkilökunta. Kyselyajankohtana vankiloissa oli kirjoilla 3215 vankia, joista 2308 oli suljetuissa vankiloissa ja 907 avovankiloissa. Yhdyskuntaseuraamusasiakkaita oli 3114. Paikalla olevaa henkilökuntaa Rikosseuraamuslaitoksessa oli kyselyajankohtana yhteensä 2566. Tutkimuksen teknisestä toteuttamisesta vastasi TNS Gallup, joka suunnitteli lomakkeiden ulkoasun, painatuksen, jakamisen ja tietojen tallentamisen. Vankiloissa vastausaikaa oli viikko ja yhdyskunta-seuraamustoimistoissa kolme viikkoa. Yhdyskuntaseuraamustoimistoissa asiakkaita oli vaikeampaa tavoittaa kuin vankiloissa. Yhdyskuntaseuraamustoimistoissa vastaaminen pyrittiin järjestämään toimistoissa, mutta suurelle osalle asiakkaista lomakkeet jouduttiin kuitenkin lähettämään postitse, mikä laski vastausprosenttia. Henkilökuntakysely toteutettiin internet-kyselynä, jonka teknisestä toteutuksesta vastasi myös Gallup. Henkilökunnalla vastausaikaa oli noin viisi viikkoa.

Suurin osa kysymyksistä oli ns. Likert-asteikon viisiportaisia asenneväittämiä. Tämän lisäksi lomakkeessa kysyttiin taustatietoja ja pyydettiin antamaan kokonaisarvio muun muassa työelämän ja seuraamuksen laadusta asteikolla 1-10. Lomakkeessa pyydettiin myös nimeämään kielteisiä ja myönteisiä seikkoja työelämän ja seuraamusten laadusta sekä lähettämään vapaasti muotoiltu viesti Rikosseuraamuslaitokselle. Väittämistä muodostettiin ulottuvuuksia (summamuuttujia) samalla tavalla kuin pilottitutkimuksessa. Tilastollisen analyysin perusteella joitakin väittämiä siirrettiin ulottuvuudesta toiseen. Lisäksi ulottuvuuksia yhdistettiin suuremmiksi kokonaisuuksiksi. Esimerkiksi henkilökohtainen turvallisuus- ja vankilaturvallisuus-

ulottuvuus yhdistettiin turvallisuusulottuvuudeksi. (Rikosseuraamuslaitoksen monisteita 4/2013: 2.)

5.3 Kyselyyn vastanneiden vankien taustatiedot

Kyselyyn vastanneet vangit olivat keskimäärin 37-vuotiaita. Heistä 95 prosenttia oli Suomen kansalaisia. Kaikista vangeista ulkomaalaisten osuus 15 prosenttia, joten tältä osin tuloksia ei voi yleistää koskemaan kaikkia ulkomaalaisvankeja. 35 prosenttia vangeista ilmoitti olevansa ensimmäistä kertaa vankilassa, ja 28 prosenttia ilmoitti olevansa 2-5 kertaa vankilassa. 55 prosentilla vangeista oli jäljellä olevaa laitoksessa oloaika yli puoli vuotta (Rikosseuraamuslaitoksen monisteita 4/2013: 7).

Vankilaji	Tutkintavanki	16 %
	Vankeusvanki	77 %
	Sakkovanki	1 %
	Elinkautisvanki	6 %
Ikä	15-20	2 %
	21-24	10 %
	25-29	19 %
	30-39	33 %
	40-49	22 %
	50-	14 %
Kansalaisuus	Suomen	95 %
	Muun maan	5 %
äidinkieli	Suomi	93 %
	Ruotsi	2 %
	Muu	5 %
Laitostyyppi (korjattu asiakkaiden antamista vastauksista)	Avovankilassa / avo-osastolla	31 %
	Suljetussa vankilassa / suljetulla osastolla	69 %
Aikaisemmat vankeuskerrat	Ei ole ollut vankilassa aiemmin	35 %
	Kerran aikaisemmin	13 %
	2-5 kertaa aikaisemmin	29 %
	6-9 kertaa aikaisemmin	15 %
	10 kertaa tai enemmän	8 %
Suorittanut aikaisemmin yhdyskuntaseuraamuksia	Kyllä	48 %
	Ei	52 %
Alkoiko vankeus/tutkintavankeus ko. vankilassa	Kyllä	36 %
	Ei	64 %
Tuomion pituus	Enintään 1 kk	3 %

	Enemmän kuin 1 kk ja enintään 3 kk	4 %
	Enemmän kuin 3 kk ja enintään 6 kk	7 %
	Enemmän kuin 6 kk ja enintään 1 v	11 %
	Enemmän kuin 1 v ja enintään 2 v	17 %
	Enemmän kuin 2 v ja enintään 4 v	25 %
	Enemmän kuin 4 v ja enintään 8 v	16 %
	Enemmän kuin 8 v	17 %
Jäljellä oleva laitos aika	Enintään 1 kk	12 %
	Enemmän kuin 1 kk ja enintään 3 kk	16 %
	Enemmän kuin 3 kk ja enintään 6 kk	17 %
	Enemmän kuin 6 kk	55 %
Saako tarvittaessa palvelua äidinkielellä	Kyllä	88 %
	Ei	8 %
	Ei riittävästi	3 %
Onko saanut henkilökunnalta tietoa ko. vankilassa noudatettavista säännöistä ja käytännöistä	Kyllä	68 %
	Ei	32 %
Onko rangaistuksen alussa laadittu rangaistusajan suunnitelma (RANSU)	Kyllä	64 %
	Ei	36 %
Vieraskäynnit ko. vankilassa	Kyllä	62 %
	Ei	38 %
Pääasiassa sellissä työaikana	Kyllä	32 %
	Ei	68 %
Omasta pyynnöstä asuminen ko. vankilassa	Kyllä	10 %
	Ei	90 %
Eristys ko. vankilassa kurinpidollisista tai tutkinnallisista syistä	Kyllä	20 %
	Ei	80 %
Kurinpitoseuraamus ko. vankilassa	Kyllä	23 %
	Ei	77 %
Koettu päihdeongelma	Kyllä	28 %
	Ei	72 %
Terveystieteiden palvelujen käyttö ko. vankilassa	Kyllä	85 %
	Ei	15 %
Ohjelmatoimintaan osallistuminen ko. vankilassa	Kyllä	23 %
	Ei	77 %
Tiedotettu toimintoihin osallis-	Kyllä	40 %

tumisesta vankeuden alussa	Ei	60 %
Osallistuminen toimintoihin	Työtoiminta vankilassa	50 %
	Työtoiminta (siviilityö) vankilan ulkopuolella	3 %
	Opiskelu vankilassa	14 %
	Opiskelu vankilan ulkopuolella	2 %
	Ohjelmat vankilassa	14 %
	Ei toiminnoissa	21 %
	Muu toiminta, mikä	9 %

Taulukko 6: Rikosseuraamusalan laatu 2013-kyselyn vankien taustatiedot

6 Teemojen valinta ja vastausten analysointi

Rikosseuraamuslaitoksen laatu- kyselytutkimuksessa oli käytössä 15 eri teemaa. Opinnäytetyössä keskityimme aluksi siis hyvinvointi-teeman saatujen vastausten analysointiin. Lopuista 14 teemasta valikoimme sellaiset, joiden väittämät sisällöltään liittyvät kokemukselliseen hyvinvointiin. Tällaisia teemoja hyvinvointiteeman lisäksi ovat huomioiminen ja arvostaminen, kohtelu sekä suhde henkilöstöön. Valinta tehtiin teemojen väittämien perusteella. Valinnassa painotettiin myös valittujen teemojen kokonaisvaltaista liittymistä kokemukselliseen hyvinvointiin. Kokemukselliseen hyvinvointiin liittyviä väittämiä esiintyi myös valitsematta tulleiden teemojen yksittäisissä väittämässä, mutta koska painotimme teemojen kokonaisuutta, emme valinneet opinnäytetyöhön kuin mainitut neljä teemaa. Analysoimme kunkin teeman jokaisen väittämän vastausjakauman perusteella. Pyrimme tekemään vastauksista tiiviin yhteenvedon esille nousseista päähuomioista. Valitsimme hyvinvoinnin taustamuuttujiksi iän, vankilakertalaisuuden, laitostyyppin, toimintoihin osallistumisen ja tuomionpituuden. Taustamuuttujien yhteyttä vankien kokemukselliseen hyvinvointiin selvitetään ristiintaulukoinnilla. Tämän jälkeen selvitimme, selittykö vankien kokemuksellinen hyvinvointi vuorovaikutuksen, kohtelun ja kohtaamisen kautta. Teemme korrelaatiolaskennan selvittääksemme, löytyykö valittujen neljän teeman välillä korrelaatioita. Tavoitteena on osaltaan tuottaa uutta tietoa vuorovaikutuksen, kohtaamisen ja kohtelun merkityksestä vankilan arjessa. Saatuja tuloksia voidaan tietoisesti hyödyntää vankiloissa, kun mietitään ja kehitetään tapoja tehdä työtä. Aineistoa kuvataan kysymyskohtaisesti jakauman kautta. Taustamuuttujien yhteyttä tutkittiin Pearsonin korrelaatiokertoimella.

6.1 Hyvinvointi

Hyvinvointia kysyttiin kahdeksalla väittämällä. Taulukosta 7 ilmenee kunkin väittämän sekä määrällinen että prosentuaalinen vastausjakauma. Jokaiseen väittämään oli vastaajia yli 2000.

HYVINVOINTI	Täysin samaa mieltä		Samaa mieltä		Ei samaa eikä eri mieltä		Eri mieltä		Täysin eri mieltä		Yhteensä	
	Määrä	%	Määrä	%	Määrä	Row N %	Määrä	%	Määrä	%	Määrä	%
Kokemukseni tästä vankilasta on todella epämiellyttävä	200	9,7%	233	11,3%	581	28,2%	662	32,1%	386	18,7%	2062	100,0%
Olen kokenut vankeuteni tässä vankilassa stressaavana	330	15,9%	439	21,2%	593	28,6%	455	22,0%	253	12,2%	2070	100,0%
Tunnen itseni kireäksi tässä vankilassa	220	10,8%	404	19,8%	647	31,7%	512	25,1%	260	12,7%	2043	100,0%
Vangit joutuvat olemaan liian pitkään selleihinsä lukittuina tässä vankilassa	596	29,2%	321	15,7%	359	17,6%	348	17,0%	418	20,5%	2042	100,0%
Ilmapiiri on tässä vankilassa hyvä	302	14,8%	755	37,0%	631	30,9%	224	11,0%	128	6,3%	2040	100,0%
Voin olla rento ja oma itseni tässä vankilassa	400	19,7%	786	38,8%	473	23,3%	239	11,8%	129	6,4%	2027	100,0%
Pystyn nauttimaan joistain tekemistäni asioista tässä vankilassa	345	16,9%	925	45,3%	528	25,9%	143	7,0%	100	4,9%	2041	100,0%
Tässä vankilassa pystyn ilmaisemaan tunteeni	149	7,3%	438	21,5%	843	41,4%	382	18,8%	222	10,9%	2034	100,0%

Taulukko 7: Hyvinvointi-teeman vastausjakauma

Vangit vastasivat seuraavanlaisesti hyvinvointi teemaa koskeviin kysymyksiin/väittämiin. Kysymykseen kokemuksesta vankilan epämiellyttävyydestä, jopa yli 50 prosenttia (yhteen laskettuna) oli eri mieltä/täysin eri mieltä. Neutraalina kokemuksena vankilaa pitivät lähes 30 prosenttia ja reilu 20 prosenttia koki vankilan epämiellyttävänä. Tähän väittämään vastasi 2062, joista 9,7 prosenttia oli täysin samaa mieltä väittämän kanssa ja 11,3 prosenttia oli samaa mieltä, joten yhteensä 433 vankia koki vankilan epämiellyttävänä.

2070 vankia vastasi väittämään "Olen kokenut vankeuteni tässä vankilassa stressaavana". Tästä määrästä vajaa 40 prosenttia koki vankeuden stressaavana kokemuksena joko olemalla täysin samaa mieltä tai samaa mieltä väittämän kanssa. Vastaajista 15,9 Prosenttia oli täysin samaa mieltä väittämän kanssa ja 21,2 prosenttia vastaajista oli samaa mieltä eli yhteensä 769 vastaajaa koki vankeuden stressaavana kokemuksena. Vajaa 30 prosenttia ei ollut samaa eikä eri mieltä ja reilu 34 prosenttia ei kokenut vankilaa stressaavana kokemuksena. Vastaajien määrässä yhteensä 708 ei kokenut vankeutta stressaavana kokemuksena. Jakauma stressaavan ja stressittömän kokemuksen välillä oli hyvin pieni eli lukuna 71 vastaajaa.

Väittämään "tunnen itseni kireäksi tässä vankilassa" vastasi 2043 vankia. Lähes 38 prosenttia oli eri mieltä tai täysin eri mieltä väittämän kanssa. Vastaajien määrässä tämä tarkoittaa, että yhteensä 772 vastaajaa ei tuntenut itseään kireäksi vankilassa. Vastaajista 31,7 prosenttia ei ollut samaa eikä eri mieltä. Vastaajien lukumääränä tämä on 647 vastaajaa. Reilu 30 prosenttia vastaajista tunsi itsensä kireäksi vankilassa joko olemalla samaa mieltä (19,8 %) ja täysin samaa mieltä (10,8 %). Jakauma oli hyvinkin tasainen väittämien kesken.

Lähes 45 prosenttia vastaajista oli joko samaa mieltä (15,7 %) tai täysin samaa mieltä (29,2 %) siitä, että "vangit joutuvat olemaan liian pitkään selleihinsä lukittuina". Vastaajista samaa mieltä oli 15,7 prosenttia ja täysin samaa mieltä 29,2 prosenttia. 37,5 prosenttia vastaajista oli väittämän kanssa eri mieltä (17,0 %) ja täysin eri mieltä (30,5 %). Vastaajia väittämään oli kaiken kaikkiaan 2042.

"Ilmapiiri on tässä vankilassa hyvä" -väittämään vastasi 2040 vankia, joista 37,0 prosenttia oli samaa mieltä ja 14,7 prosenttia täysin samaa mieltä eli 1057 vastaajaa yhteensä. Tämä tekee reilu 50 prosenttia koko vastaajamäärästä. Vajaa 20 prosenttia vangeista oli joko eri mieltä (11,0 %) tai täysin eri mieltä (6,3 %) väittämän kanssa. 30,9 prosenttia eli 631 vastaajaa ei ollut samaa eikä eri mieltä väittämän kanssa.

Lähes 60 prosenttia vangeista oli sitä mieltä, että voi olla rento ja oma itsensä tässä vankilassa vastaamalla joko täysin samaa mieltä (19,7 %) tai samaa mieltä (38,8 %) väittämään. Tämä tekee lukumäärällisesti 1186 vastaajaa kokonaismäärästä eli 2027 vastaajasta. Hieman alle 19 prosenttia oli sitä mieltä, että ei voinut olla rento vankilassa vastaamalla joko eri mieltä

(11,8 %) tai täysin eri mieltä (6,4 %) väittämään. Vastaajista 23,3 prosenttia ei ollut samaa eikä eri mieltä väittämän kanssa.

”Pystyn nauttimaan joistain tekemistäni asioista tässä vankilassa” -väittämään vastasi yhteensä 2041 vankia. Vastaajista 45,3 prosenttia oli samaa mieltä ja 16,9 prosenttia oli täysin samaa mieltä väittämän kanssa. Kaiken kaikkiaan siis yli 62 prosenttia vastaajista pystyi nauttimaan joistain tekemistään asioista vankilassa. Vastaajista oli eri mieltä 7,0 prosenttia ja 4,9 prosenttia oli täysin eri mieltä väittämän kanssa. 25,9 prosenttia ei ollut samaa eikä eri mieltä väittämän kanssa.

”Tässä vankilassa pystyn ilmaisemaan tunteeni” -väittämään suurin vastausprosentti tuli kohdasta ei samaa eikä eri mieltä (41,4 %). Vastaajamäärässä tämä tarkoittaa 843 vankia. Vastaajia väittämään oli kaiken kaikkiaan 2034, heistä 604 oli väittämän kanssa eri mieltä (18,8 %) tai täysin eri mieltä (10,9 %). 587 vankia oli väittämän kanssa samaa mieltä (21,8 %) tai täysin samaa mieltä (7,3 %).

Hyvinvointi-ulottuvuuden vastausten perusteella voidaan todeta, että pääosin vankilaa ei koettu epämiellyttävänä paikkana. Vankeus stressaavana kokemuksena jakaantui tämän ulottuvuuden väittämistä tasaisimmin. Noin kolmannes ilmoitti kokevansa stressaavuutta vankeudesta ja noin kolmannes ilmoitti, ettei koe stressaavuutta vankeudesta. Samankaltainen jakauma tuli esiin myös väittämästä itsensä kireäksi kokemisesta. Vaikka kolmannes vangeista koki stressiä ja kireyttä, niin kuitenkin yli puolet vastaajista ilmoitti kokevansa vankilan ilmi-
piirin hyväksi sekä voivaansa olla rento ja oma itsensä vankilassa. Tärkeänä huomiona tuli esille, että yli 60 prosenttia ilmoitti pystyvänsä nauttimaan joistain tekemistään asioista vankilassa.

6.2 Huomioiminen ja arvostaminen

Huomioiminen ja arvostaminen-teemaa kysyttiin kuudella väittämällä. Taulukosta 8 ilmenee kunkin väittämän sekä määrällinen että prosentuaalinen vastausjakauma. Tässäkin teemassa jokaiseen väittämään oli vastaajia yli 2000.

Huomioiminen ja arvostaminen	Täysin samaa mieltä		Samaa mieltä		Ei samaa eikä eri mieltä		Eri mieltä		Täysin eri mieltä		Yhteensä	
	Määrä	%	Määrä	%	Määrä	%	Määrä	%	Määrä	%	Määrä	%
Suurin osa valvontahenkilökunnasta välittää siitä, miten heidän toimintansa vaikuttaa minuun	140	6,8 %	400	19,5 %	832	40,6 %	379	18,5 %	299	14,6 %	2050	100,0 %
Henkilökunta selvittää hyvin minua koskevien päätösten perustelut	148	7,1 %	452	21,8 %	763	36,8 %	434	21,0 %	274	13,2 %	2071	100,0 %
Suuri osa henkilökunnasta antaa asiallista palautetta esittämiini kysymyksiin	317	15,4 %	870	42,3 %	499	24,2 %	243	11,8 %	129	6,3 %	2058	100,0 %
Oikeuksiani kunnioitetaan tässä vankilassa	184	9,1 %	469	23,1 %	752	37,0 %	355	17,5 %	270	13,3 %	2030	100,0 %
Minua kohdellaan yksilönä kun tässä vankilassa tehdään minua koskevia päätöksiä	218	10,7 %	545	26,7 %	783	38,3 %	286	14,0 %	210	10,3 %	2042	100,0 %
Voin luottaa siihen, mitä henkilökunta sanoo minulle	194	9,5 %	556	27,4 %	583	28,7 %	423	20,8 %	276	13,6 %	2032	100,0 %

Taulukko 8: Huomioiminen ja arvostaminen-teeman vastausjakauma

Väittämässä ”Suurin osa valvontahenkilökunnasta välittää siitä, miten heidän toimintansa vaikuttaa minuun” yli 40 prosenttia vastaajista ei ollut samaa eikä eri mieltä väittämän kanssa. Sekä samaa mieltä (19,5 %) väittämän kanssa olleita, että eri mieltä (18,5 %) väittämän kanssa olleita vastaajia oli lähes yhtä paljon. Näiden vastauksien määrällinen ero oli 21 vastausta. Täysin samaa mieltä väittämän kanssa oli 6,8 prosenttia ja täysin eri mieltä väittämän kanssa oli 14,6 prosenttia vastaajista.

”Henkilökunta selvittää hyvin minua koskevien päätösten perustelut” väittämän vastausjakauma oli hyvin paljon samankaltainen kuin edellisessä väittämässä. Erona oli, että ei samaa eikä eri mieltä vastanneita oli hieman vähemmän (36,8 %), kun taas sekä samaa mieltä (21,8 %) väittämän kanssa olleita, että eri mieltä (21,0 %) väittämän kanssa olleita oli puolestaan hieman edellistä väittämää enemmän.

”Suuri osa henkilökunnasta antaa asiallista palautetta esittämiini kysymyksiin” -väittämän kanssa vastaajat olivat vahvasti joko täysin samaa mieltä (15,4 %) tai samaa mieltä (42,3 %). Ei samaa eikä eri mieltä olevien osuus oli 24,2 prosenttia vastaajista. Vastaajista eri mieltä väittämän kanssa oli 11,8 prosenttia ja täysin eri mieltä väittämän kanssa oli 6,3 prosenttia.

Väittämän ”oikeuksiani kunnioitetaan tässä vankilassa” kanssa 9,1 prosenttia vastaajista oli täysin samaa mieltä. Samaa mieltä olevia oli 23,1 prosenttia. Suurin prosenttiosuus vastaajista ei ollut samaa eikä eri mieltä (37,0 %) väittämän kanssa. Eri mieltä väittämän kanssa olevia oli 17,5 prosenttia ja täysin eri mieltä väittämän kanssa oli 13,3 prosenttia. Tässä ulottuvuudessa yhteensä 32,2 % oli siis joko samaa mieltä tai täysin samaa mieltä ja 30,8 prosenttia vastaajista oli joko eri mieltä tai täysin eri mieltä väittämän kanssa.

Alle neljännes vastaajista oli väittämän ”Minua kohdellaan yksilönä kun tässä vankilassa tehdään minua koskevia päätöksiä” kanssa joko täysin eri mieltä (10,3 %) tai eri mieltä (14,0 %). Vastaajista väittämän kanssa joko samaa mieltä (26,7 %) tai täysin samaa mieltä (10,7 %) oli yhteensä 37,4 prosenttia. Lähes saman verran eli 38,3 prosenttia vastaajista ei ollut samaa eikä eri mieltä väittämän kanssa.

”Voin luottaa siihen, mitä henkilökunta sanoo minulle” -väittämän vastausjakauma jakautui niin, että joko samaa mieltä (27,4 %) tai täysin samaa mieltä (9,5 %) olevia vastaajien osuus oli yhteensä 36,9 prosenttia. Väittämän kanssa ei samaa eikä eri mieltä olevien osuus oli 28,7 prosenttia. Väittämään joko eri mieltä (20,8 %) tai täysin eri mieltä (13,6 %) olevien osuus vastaajista oli yhteensä 34,4 prosenttia.

Huomioiminen ja arvostaminen-ulottuvuuden väittämien vastausjakaumat olivat kauttaaltaan melko tasaiset lukuun ottamatta väittämiä ”suuri osa henkilökunnasta antaa asiallista palau-

tetta esittämiini kysymyksiin”, ”Minua kohdellaan yksilönä kun tässä vankilassa tehdään minua koskevia päätöksiä” ja ”voin luottaa siihen, mitä henkilökunta sanoo minulle”. Näistä ensimmäisessä väittämässä esiin nousi selkeästi se, että henkilökunta antaa vangeille asiallista palautetta heidän kysymyksiinsä. Toisessa väittämässä esille nousi, että vankeja kohdellaan yksilöinä tehtäessä heitä koskevia päätöksiä. Vastaajista 37,4 prosenttia oli samaa mieltä ja 24,3 prosenttia oli eri mieltä väittämän kanssa. Kolmannessa väittämässä puolestaan suurin osa vangeista oli sitä mieltä, että henkilökunnan sanomisiin voi luottaa. Muissa väittämissä vastausjakauma oli hyvin tasainen, eikä esiin noussut merkittäviä eroja tai huomioita.

6.3 Kohtelu

Kohtelu-teemaa kysyttiin yhdeksällä väittämällä. Taulukosta 9 ilmenee kunkin väittämän sekä määrällinen että prosentuaalinen vastausjakauma. Jokaiseen väittämään oli vastaajia yli 2000, yhtä väittämää lukuun ottamatta. Päihdetestit tehdään asiallisesti tässä vankilassa - väittämään vastasi alle 2000 vankia. Väittämissä on eroteltu valvontahenkilökunta että henkilökunta, mutta vastausten perusteella ei ole huomattavaa eroa kummasta ryhmästä väittämässä kysytään.

KOHTELU	Täysin samaa mieltä		Samaa mieltä		Ei samaa eikä eri mieltä		Eri mieltä		Täysin eri mieltä		Yhteensä	
	Määrä	%	Määrä	%	Määrä	%	Määrä	%	Määrä	%	Määrä	%
Saamani kohtelu on tässä vankilassa toisinaan arvoa alentavaa	273	13,2 %	439	21,3 %	631	30,6 %	467	22,6 %	252	12,2 %	2062	100,0 %
Tässä vankilassa henkilökunta kiistelee vankien kanssa	186	9,0 %	355	17,2 %	920	44,7 %	425	20,6 %	174	8,4 %	2060	100,0 %
Valvontahenkilökunta ei yleensä huomioi vankeja tässä vankilassa	167	8,1 %	290	14,0 %	909	44,0 %	526	25,5 %	173	8,4 %	2065	100,0 %
Henkilökunta suhtautuu minuun usein kärsimättömästi asioidessani heidän kanssaan	189	9,1 %	352	17,0 %	721	34,9 %	582	28,2 %	222	10,7 %	2066	100,0 %
Henkilökunta kohtelee minua kunnioittavasti tässä vankilassa	179	8,7 %	488	23,8 %	824	40,2 %	361	17,6 %	200	9,7 %	2052	100,0 %
Minua ei kohdella täällä ihmisenä	185	9,1 %	233	11,4 %	619	30,4 %	570	28,0 %	431	21,1 %	2038	100,0 %
Vankeja ei tässä vankilassa kohdella kunnioittavasti	210	10,4 %	317	15,7 %	712	35,4 %	502	24,9 %	272	13,5 %	2013	100,0 %
Päihdetestit tehdään asiallisesti tässä vankilassa	257	13,1 %	638	32,6 %	709	36,3 %	190	9,7 %	161	8,2 %	1955	100,0 %
Henkilökunta tässä vankilassa ei yleensä tervehti minua aamuisin	116	5,7 %	151	7,4 %	459	22,6 %	822	40,4 %	487	23,9 %	2035	100,0 %

Taulukko 9: Kohtelu-teema vastausjakauma.

”Saamani kohtelu on tässä vankilassa toisinaan arvoa alentavaa” -väittämän jakauma oli hyvinkin tasainen. Reilu kolmannes oli täysin samaa (13,2 %)/samaa mieltä (21,3 %), vähän reilu kolmannes ei ollut samaa eikä eri mieltä (30,6 %) ja reilu kolmannes oli eri mieltä (22,6 %) tai täysin eri mieltä (12,2 %).

”Tässä vankilassa henkilökunta kiistelee vankien kanssa” -väittämään suurin vastausprosentti tuli kohtaa ei samaa eikä eri mieltä, lähes 45 prosenttia. Tähän kyseiseen väittämään tuli myös määrällisesti eniten vastauksia kohtaan ei samaa eikä eri mieltä (920).

Samantyyppinen vastausprosentti/vastaajamäärä tuli esiin, kun kysyttiin valvontahenkilökunnan vankien huomioimisesta. Ei samaa eikä eri mieltä oli 44,0 prosenttia ja määrällisesti tämä oli myös toiseksi suurin (909). Yhteensä 38,9 prosenttia vastaajista oli sitä mieltä, että henkilökunta suhtautuu kärsivällisesti asioidessaan vangin kanssa ja lähes puolet vastaajista oli sitä mieltä, että henkilökunta kohtelee vankeja ihmisenä (samaa mieltä 28 % ja täysin samaa mieltä 21,1 %).

Vastaajista 32,5 prosenttia koki, että heitä kohdeltiin kunnioittavasti ja 64,3 prosenttia vankeista ilmoitti tulevansa tervehdityksi aamuisin. Lähes puolet vastaajista (täysin samaa mieltä 13,1 % ja samaa mieltä 32,6 %) oli sitä mieltä, että päihdetestit tehtiin asiallisesti.

Kohteluun liittyvissä väittämissä suurin vastausprosentti oli lähes kaikissa väittämissä kohdassa, ei samaa eikä eri mieltä. Kuitenkin vastausten perusteella voidaan todeta, että vangit tulivat pääasiallisesti kohdelluiksi ihmisinä ja heitä kohdeltiin kunnioittavasti. Väittämistä kaksi (2) väittämät viisi (5) ja seitsemän (7) käsittelivät kohtelua yleisemmin, toinen oli subjektiivisessa merkityksessä (minä) ja toinen väittämä oli merkityksessä muut vangit. Näiden kyseisten väittämien vastausten perusteella oli vajaa 6 prosenttiyksikön ero, mutta tällä ei ole suurta tilastollista merkitystä. Vastausten perusteella voidaan myös todeta, että henkilökunta suhtautui vankeihin kärsivällisesti ja suurimmaksi osaksi kunnioittavasti sekä vankeja tervehdittää aamuisin.

6.4 Suhde henkilöstöön

Suhdetta henkilöstöön kysyttiin kahdeksalla väittämällä. Taulukosta 10 ilmenee kunkin väittämän sekä määrällinen että prosentuaalinen vastausjakauma. Jokaiseen väittämään oli vastaajia yli 2000.

SUHDE HENKILÖSTÖÖN	Täysin samaa mieltä		Samaa mieltä		Ei samaa eikä eri mieltä		Eri mieltä		Täysin eri mieltä		Yhteensä	
	Määrä	%	Määrä	%	Määrä	%	Määrä	%	Määrä	%	Määrä	%
Tulen hyvin toimeen tämän vankilan henkilökunnan kanssa	632	30,3 %	845	40,5 %	419	20,1 %	114	5,5 %	76	3,6 %	2086	100,0 %
Saan tarvittaessa tukea henkilökunnalta tässä vankilassa	343	16,5 %	649	31,1 %	643	30,8 %	252	12,1 %	198	9,5 %	2085	100,0 %
Saamani kohtelu on oikeudenmukaista tässä vankilassa	351	17,0 %	685	33,1 %	530	25,6 %	271	13,1 %	231	11,2 %	2068	100,0 %
Luotan valvontahenkilöstöön tässä vankilassa	288	13,8 %	651	31,3 %	665	31,9 %	255	12,2 %	224	10,8 %	2083	100,0 %
Henkilökunta kohtelee minua reilusti tässä vankilassa	283	13,6 %	792	38,0 %	592	28,4 %	240	11,5 %	177	8,5 %	2084	100,0 %
Tässä vankilassa minua arvostetaan ihmisenä	216	10,5 %	504	24,4 %	744	36,1 %	329	15,9 %	270	13,1 %	2063	100,0 %
Tämän vankilan henkilökunta kohtelee minua ystävällisesti	284	13,8 %	784	38,0 %	637	30,9 %	214	10,4 %	143	6,9 %	2062	100,0 %
Henkilökunta välittää minusta ja osoittaa huolenpitoa ja ymmärrystä minua kohtaan	164	7,9 %	425	20,4 %	807	38,8 %	413	19,9 %	271	13,0 %	2080	100,0 %

Taulukko 10: Suhde henkilöstöön-teeman vastausjakauma

Tulen hyvin toimeen tämän vankilan henkilökunnan kanssa - väittämän vastausprosentit menivät pääasiallisesti samaa mieltä (40,5 %) / täysin samaa mieltä (30,3 %) ruudukkoon ja vain 10 prosenttia oli väittämän kanssa eri mieltä (5,5 %) / täysin eri mieltä (3,6 %). Saan tarvittaessa tukea henkilökunnalta tässä vankilassa - väittämän vastausprosentit menivät myös pääasiallisesti samaa mieltä (31,1 %) ja täysin samaa mieltä (16,5 %) ruudukkoihin. Reilu 30 prosenttia ei ollut samaa eikä eri mieltä kyseisen väittämän kanssa ja reilu 20 prosenttia oli eri mieltä (12,1 %) / täysin eri mieltä (9,5 %) väittämän kanssa. Saamani kohtelu on oikeuden mukaista tässä vankilassa - väittämän kanssa samaa mieltä oli 33,1 prosenttia ja täysin samaa mieltä 17 prosenttia. Neljäs osa vastaajista ei ollut samaa eikä eri mieltä väittämän kanssa ja vajaa neljännes vastaajista oli eri mieltä (13,1 %) / täysin eri mieltä (11,2 %) väittämän kanssa.

Luotan valvontahenkilöstöön tässä vankilassa - väittämän vastausprosentit jakaantuivat kuten myös edellä olevissa väittämässä kohtiin samaa mieltä (31,3 %) ja täysin samaa mieltä (13,8 %). Eri mieltä väittämän kanssa oli 12,2 prosenttia ja täysin eri mieltä 10,8 prosenttia. Sama myönteisyys vastauksissa jatkuu väittämässä, Luotan valvontahenkilöstöön tässä vankilassa. Täysin samaa mieltä oli 13,8 prosenttia ja samaa mieltä oli 3,3 prosenttia vastaajista. Vastaajista 38 prosenttia oli samaa mieltä ja 13,6 prosenttia oli täysin samaa mieltä, että henkilökunta kohtelee minua reilusti tässä vankilassa - väittämän kanssa. Tässä vankilassa minua arvostetaan ihmisenä - väittämän vastausprosentit jakaantuivat kaikkein tasaisimmin kaikkiin vastauskohtiin. Reilu kolmannes oli täysin samaa mieltä/ samaa mieltä väittämän kanssa. Tämän vankilan henkilökunta kohtelee minua ystävällisesti - väittämässä jälleen myönteisyys henkilöstöä kohtaan jatkui. Väittämän kanssa täysin samaa mieltä oli 13,8 prosenttia ja täysin samaa mieltä 38 prosenttia. Eri mieltä väittämän kanssa oli 10,4 prosenttia ja 6,6 prosenttia oli täysin eri mieltä. Viimeiseen väittämän vastausprosentit jakaantuivat tasaisesti jokaiselle vastausalueelle. Lähes kolmannes oli täysin samaa mieltä/ samaa mieltä väittämän kanssa ja reilu 38 prosenttia ei ollut samaa eikä eri mieltä väittämän kanssa ja reilu kolmannes oli eri mieltä/täysin eri mieltä väittämän kanssa.

Suhde henkilöstöön teeman vastausten perusteella voidaan todeta, että lähes 70 prosenttia vastaajista koki tulevaisuuden hyvin toimeen vankilan henkilökunnan kanssa. Lähes 50 prosenttia oli myös sitä mieltä, että sai tarvittaessa tukea henkilökunnalta. Vankien kohtelu oli oikeudenmukaista ja he luottivat valvontahenkilökuntaan. Vastaajat kokivat myös, että heitä kohdeltiin reilusti ja ystävällisesti.

6.5 Taustamuuttujien vaikutus koettuun hyvinvointiin ja summamuuttujien väliset yhteydet

Opinnäytetyössä yhdeksi tutkimuskysymykseksi oli asetettu, miten eri taustamuuttujat vaikuttavat koettuun hyvinvointiin. Taustamuuttujiksi olemme valinneet iän, kertalaisuuden, laitostyyppin, tuomion pituuden ja toimintoihin osallistumisen. Teimme korrelaatiolaskennan iän,

vankilakertalaisuuden ja tuomion pituuden yhteydestä koettuun hyvinvointiin. Laitostyyppin ja toimintoihin osallistumisen yhteyttä hyvinvointiin tutkimme ristiintaulukoinnilla. Ristiintaulukoinnissa hyvinvoinnissa saamat vastaukset luokiteltiin uudelleen niin, että arvo 1 on negatiivinen ja arvo 5 on positiivinen. Luokittelu määriteltiin niin, että luokka I on 1-1,49, luokka II on 1,5-2,49, luokka III on 2,5-3,49, luokka IV on 3,5-4,49 ja luokka V on 4,5-5. Luokittelun mahdollistamiseksi kaikki negatiiviset väittämät käännettiin positiiviseksi. Summamuuttujateemojen yhteyttä hyvinvointiin tarkasteltiin korrelaatiolaskennalla.

HYVINVOINTI / TAUSTAMUUTTUJAT	HYVINVOINTI	Ikä:	Vankilaker-talaisuus	Tuomion pi-tuus
1	1	,172**	-,024	,037
HYVINVOINTI		,000	,313	,144
1848	1848	1768	1827	1590
,172**	,172**	1	,113**	,114**
Ikä			,000	,000
,000	,000			
1768	1768	2019	2003	1749
-,024	-,024	,113**	1	-,093**
Vankilakertalaisuus		,000		,000
,313	,313			
1827	1827	2003	2096	1815
,037	,037	,114**	-,093**	1
Tuomion pituus		,000	,000	
,144	,144			
1590	1590	1749	1815	1830

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Taulukko 11: Iän, kertalaisuuden ja tuomionpituuden yhteys hyvinvointiin (r, p, M).

Korrelaatiolaskenta osoittaa, että vankien vankilakertalaisuus eikä tuomion pituus ollut merkittävä tekijä vankien kokemuksellisessa hyvinvoinnissa. Iällä ja hyvinvoinnilla on merkitsevä yhteys, mutta korrelaatiokerroin on pieni. Näistä taustamuuttujista ikä osoittautui merkityksellisimmäksi seikaksi. Iän yhteys koettuun hyvinvointiin jäi silti matalaksi. Laskennan tuloksista voi päätellä, että iän karttuessa koettu hyvinvointi kasvaa hieman.

HYVINVOINTI / LAITOSTYYPPI					Yhteensä
			AVO	SULJETTU	
Hyvinvointi- luokka	I	määrä	1	31	32
		%	0,2 %	2,4 %	1,7 %
	II	määrä	28	264	292
		%	4,9 %	20,7 %	15,8 %
	III	määrä	170	610	780
		%	29,6 %	47,9 %	42,2 %
	IV	määrä	287	319	606
		%	50,0 %	25,0 %	32,8 %
	V	määrä	88	50	138
		%	15,3 %	3,9 %	7,5 %
Yhteensä	määrä	574	1274	1848	
	%	100,0 %	100,0 %	100,0 %	

Taulukko 12: Laitostyyppien yhteys hyvinvointiin.

Hyvinvoinnin ja laitostyyppien ristiintaulukointi osoittaa, että laitostyyppillä on suuri vaikutus vankien hyvinvointiin. Avolaitoksissa yli 65 prosenttia vastanneista koki hyvinvointinsa positiivinen ja vain noin viisi prosenttia negatiiviseksi. Suljetuissa laitoksissa hyvinvointijakauma oli seuraava: neljännes negatiivista, neljännes positiivista ja puolet neutraalia.

HYVINVOINTI / TOIMINTAAN OSALLISTUMINEN		Toiminta							Yht.
		työtoimin- ta vanki- lassa	työtoimin- ta (siviili- lan ulko- puolella	opiskelu vankilas- sa	opiske- lu van- kila ulko- puolel- la	ohjelmat vankilas- sa	ei toi- minnois- sa	muu toimin- ta, mi- kä	
Hyvin- vointi- luokka	I määrä	14	0	2	1	2	12	4	32
	%	1,4 %	0,0 %	0,7 %	2,2 %	0,7 %	3,0 %	2,3 %	
	II määrä	116	4	34	3	50	107	26	289
	%	12,0 %	6,6 %	11,9 %	6,5 %	18,5 %	27,0 %	15,0 %	
	III määrä	382	21	115	13	116	198	78	767
	%	39,5 %	34,4 %	40,2 %	28,3 %	42,8 %	50,0 %	45,1 %	
	IV määrä	368	24	105	21	82	68	56	598
	%	38,1 %	39,3 %	36,7 %	45,7 %	30,3 %	17,2 %	32,4 %	
	V määrä	87	12	30	8	21	11	9	137
	%	9,0 %	19,7 %	10,5 %	17,4 %	7,7 %	2,8 %	5,2 %	
Yhteensä määrä		967	61	286	46	271	396	173	1823

Taulukko 13: Toimintaan osallistumisen yhteys hyvinvointiin.

Toimintaan osallistuminen osoittautui laitostyyppin ohella merkitykselliseksi taustamuuttujaksi vankien kokemuksellisessa hyvinvoinnissa. Hyvinvointiluokkien ja toiminnan laadun ristiintaulukointi osoittaa, että vankilan ulkopuoliset työtoiminta ja opiskelu olivat suurimmassa yhteydessä hyvinvointiin. Ohjelmiin osallistumisen ja muun toiminnan yhteys jäi hieman matalammaksi kuin työ- ja opiskelutoimintojen. Toimintaan osallistumattomuus puolestaan erottui selkeästi tässä suhteessa. Näiden vastaajien keskuudessa koettu hyvinvointi jäi selvästi matalimmaksi. Ristiintaulukoinnista voidaan todeta, että kaiken kaikkiaan toimintaan osallistuminen tuotti hyvinvointia.

KORRELAATIOT		HYVINVOINTI	SUHDE HENKI- LÖSTÖÖN	KOHTELU	HUOMIOI- MINEN JA ARVOSTA- MINEN
HYVINVOINTI	Pearson	1	,679**	,726**	,707**
	Sig. (2-tailed)		,000	,000	,000
	N	1848	1694	1649	1756
SUHDE HENKILÖSTÖÖN	Pearson	,679**	1	,824**	,885**
	Sig. (2-tailed)	,000		,000	,000
	N	1694	1874	1629	1744
KOHTELU	Pearson	,726**	,824**	1	,811**
	Sig. (2-tailed)	,000	,000		,000
	N	1649	1629	1769	1684
HUOMIOIMINEN JA ARVOSTAMINEN	Pearson	,707**	,885**	,811**	1
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000	
	N	1756	1744	1684	1913

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Taulukko 14: Summamuuttujien keskinäiset korrelaatiot

Taulukosta 14 voidaan todeta, että hyvinvoinnin ja kohtelun välillä oli suuri keskinäinen yhteys ($r = 0,726$, $p = 0,000$) eli kohtelulla on suuri merkitys vankien kokemukselliseen hyvinvointiin. Suhteella henkilöstöön ja hyvinvoinnilla ($r = 0,679$, $p = 0,000$) oli alhaisin keskinäinen yhteys, kun taas huomioimisen ja arvostamisen ja hyvinvoinnin ($r = 0,707$, $p = 0,000$) välinen sijoitui näiden keskelle.

Matriisin korrelaatioista suurimmat arvot tulivat esiin, suhde henkilöstöön, kohtelun sekä huomion ja arvostamisen välisissä yhteyksissä. Edellä mainittujen teemojen ja hyvinvoinnin väliset yhteydet jäivät hieman näitä alhaisemmiksi. Tästä huolimatta voidaan todeta, että niiden yhteydet vankien hyvinvointiin ovat erittäin merkitykselliset.

6.6 Tutkimuksen reliabiliteetti

Kyselytutkimuksessa oli 15 teemaa, joista opinnäytetyöhön valittiin neljä. Nämä olivat hyvinvointi, huomioiminen ja arvostaminen, kohtelu ja suhde henkilöstöön. Kyselytutkimuksen otanta oli suuri ja kunkin teeman Cronbachin Alpha oli korkea, joten aineistoa voidaan pitää erittäin reliabelina.

Teema	N	Kysymykset kpl	Cronbachin Alpha
Hyvinvointi	1848	8	,850
Huomioiminen ja arvostaminen	1913	6	,900
Kohtelu	1769	9	,892
Suhde henkilöstöön	1874	8	,942

Taulukko 15. Kyselytutkimuksen reliabiliteetti

7 Johtopäätökset

Opinnäytetyön ensimmäisenä tutkimuskysymyksenä oli, millaista on vankien kokemuksellinen hyvinvointi toteutetun Rikosseuraamuslaitoksen laatu- kyselyn pohjalta. Vankien elämänhallinnan lisääminen on nykyisen vankeinhoidon keskeinen tavoite, jonka taustalla on näkemys puutteellisista elämänhallinnan taidoista. Kysymykseksi jää, ovatko kaikkien vankien taidot heikot ja ennen kaikkea, mitä elämänhallinnalla tarkoitetaan. Useimmissa määrittelyissä elämänhallinnalla tarkoitetaan juuri voimavaroja: Ihminen tuntee voivansa päätöksillään, ratkaisullaan ja toimenpiteillään vaikuttaa elämäänsä ja ympäristöönsä. Hän kykenee kohtaamaan vaikeita tilanteita ja ehkäisemään niihin liittyviä ahdistavia kokemuksia. Hallinaan tunne on pitkälti sama asia kuin itseluottamus. Jos elämänkulkua ei kyetä hallitsemaan, se koetaan vai erilaisina sattumuksina tai ajatellaan muiden ihmisten päättävän asioista ja näin säätelevän yksilön elämää (Kurki ym. 2010: 61,62.)

Opinnäytetyön tulosten perusteella voidaan todeta, että pääosin vangit eivät kokeneet vankilaa epämiellyttävänä paikkana. Toisaalta vankeuden kokeminen stressaavana kokemuksena jakautui tasaisesti, sillä noin kolmannes vangeista ilmoitti kokevansa stressiä vankeudesta ja noin kolmannes ilmoitti, ettei koe näin. Samankaltainen jakauma tuli esiin myös väittämästä itsensä kireäksi kokemisesta. Vaikka kolmannes vangeista koki stressiä ja kireyttä, niin kuitenkin yli puolet vastaajista ilmoitti kokevansa vankilan ilmapiirin hyväksi sekä voivaansa olla rento ja oma itsensä vankilassa. Tärkeänä huomiona tuli esille, että yli 60 prosenttia ilmoitti pystyvänsä nauttimaan joistain tekemistään asioista vankilassa.

Kuka sitten määrittää, mitä on hyvä elämänhallinta? Yhteiskunnassa näkemys siitä näyttää viittaavan nimenomaan ulkoiseen hallintaan eli asioihin, joita kulttuurissa pidetään hyvinä. Mukaudutaan konformistisesti ja muita jäljitellen vallitsevaan tilanteeseen. Ihminen itse voi sisäisen elämänhallintansa ohjaamana kuitenkin arvottaa asioita toisin ja hänellä voi olla jopa muiden näkemystä positiivisempi käsitys omasta elämänhallinnasta. Vankeinhoidolle se asettaa vakavan haasteen: Halutaanko, niin kuin usein näyttää, lisätä lähinnä ulkoista elämänhal-

lintaa, joka noudattaa konformistisesti kulttuurin arvoja ja yhteiskunnan standardeja vai selaista sisäistä hallintaa, joka perustuu ihmisen omaan, autonomiseen harkintaan? (Kurki ym. 2010: 62-63.) Kuten toimintaan osallistuminen osoitti, on vankilan ulkopuolella tapahtuva työtoiminta tai opiskelu merkittävä vankien hyvinvoinnin lisääjä. Vanki tuntee kuuluvansa yhteiskuntaan ja omalla toiminnallaan pystyy vaikuttamaan omaan hyvinvointiin ja elämänhallintaan. Tärkeänä voidaan varmasti vangin näkökulmasta pitää ajatusta, että käymällä töissä tai koulussa vankilan ulkopuolella se lisää normaaliuden tunnetta. Ihmisoikeuksissakin määritetään, että ihmisellä on oikeus toteuttaa itseään. Käytännössä kokemuksellinen hyvinvointi syntyy ihmisten arjessa ja muotoutuu henkilökohtaisena kokemuksena ihmisen sen hetkisestä elämäntilanteesta, eikä sillä välttämättä ole yhteyttä aineelliseen elintasoon.

Toisena tutkimuskysymyksenä oli millaisia vaikutuksia valituilla taustamuuttujilla on kokemukselliseen hyvinvointiin. Valitsimme taustamuuttujiksi iän, vankilakertalaisuuden, laitostyyppin sekä toimintaan osallistumisen. Saatujen tulosten perusteella voidaan todeta, että vankien ikä, vankilakertalaisuus eikä tuomion pituus ollut merkittävä tekijä vankien kokemuksellisessa hyvinvoinnissa. Näistä taustamuuttujista ikä osoittautui merkityksellisimmäksi seikaksi. Iän yhteys koettuun hyvinvointiin jäi silti matalaksi. Sen sijaan laitostyyppin ja toimintaan osallistuminen osoittautuivat merkittävimmiksi taustamuuttujiksi vankien kokemassa hyvinvoinnissa. Avolaitoksissa yli 65 prosenttia vastanneista koki hyvinvointinsa positiiviseksi, kun taas suljetuissa laitoksissa vastaava osuus oli noin neljänneksen. Rikosseuraamuslaitoksen strategian (Liite 2) mukaisesti vankeja pyritään sijoittamaan turvallisesti kohti avoimempaa ja vaikuttavampaa täytöntöönpanoa. Opinnäytetyöntöön tuloksista voidaan todeta, että toimintaan osallistuminen tuotti hyvinvointia. Saadut tulokset osoittavat, että normaaliusperiaatteen mukaiset toiminnot, kuten siviilityö ja -opiskelu lisäävät hyvinvointia. Näissä toiminnoissa ihminen on mahdollisimman lähellä yhteiskunnan yleisiä olosuhteita ja vankeudesta koituvia haittoja on pystytty minimoimaan. Toimintaan osallistumattomuus puolestaan erottui selkeästi tässä suhteessa. Näiden vastaajien keskuudessa koettu hyvinvointi jäi selvästi matalimmaksi.

Kolmantena tutkimuskysymyksenä oli, selvittää selittykö vankien hyvinvointi valittujen taustamuuttujien kautta. Huomioiminen ja arvostaminen-teeman väittämien vastaukset osoittautuivat valituista teemoista vastauksista myönteisimmäksi. Vastauksien mukaan henkilökunta käyttäytyy ja suorittaa tehtävänsä siten, että he vaikuttavat esimerkillään myönteisesti vankeihin ja ovat vankien kunnioituksen arvoisia. Vankeinhoidon työntekijän on pidettävä vankeja ennen muuta itsensä kaltaisina ihmisinä, joita hänen tulee kohdella vertaisinaan. Opinnäytetyön pohjalta voidaan todeta, että henkilökunnan asenne ja työskentelytavat ovat asiallista ja vankeja arvostavaa. Opinnäytetyö työn tulokset kertovat, että henkilökunta noudattaa työskennellessään yleisiin ihmisoikeuksiin ja -arvoihin liittyviä periaatteita ja toimintamalleja. Vangit kokivat, että henkilökuntaan voi luottaa ja että he kohtelevat vankeja yksilöinä.

Kyselystä saatujen vastausten perusteella voidaan todeta, että vangit tulivat kohdelluiksi ihmisinä, heitä kohdeltiin kunnioittavasti. Henkilökunta suhtautui vankeihin kärsivällisesti ja suurimmaksi osaksi kunnioittavasti sekä vankeja tervehditään aamuisin. Saadut tulokset tukevat Särkelän (1994) ajatuksia hyvän työskentelysuhteen ominaisuuksia, kuten välittäminen, kunnioitus, luottamus, hyväksyminen, ymmärtäminen, vaativuus ja jämäkkyys.

Suhde henkilöstöön teeman vastausten perusteella voidaan todeta, että lähes 70 prosenttia vastaajista koki tulevansa hyvin toimeen vankilan henkilökunnan kanssa. Lähes 50 prosenttia oli myös sitä mieltä, että sai tarvittaessa tukea henkilökunnalta. Vankien kohtelu oli oikeudenmukaista ja he luottivat valvontahenkilökuntaan. Vastaajat kokivat myös, että heitä kohdeltiin reilusti ja ystävällisesti. Kuten Kurki kirjoittaa (2010), että ihminen tarvitsee prososiaalista käyttäytymistä eli toisiin ihmisiin suhtautumista ja heidän puolesta toimimista myös heidän tarpeidensa näkökulmasta, oikeudenmukaisuuden, autonomian ja solidaarisuuden luomalta perustalta. Tulosten perusteella voidaan todeta, että vankilat ovat onnistuneet rekrytoimaan rehellisiä, inhimillisiä ja ammattitaitoisia työntekijöitä, näin ollen vankiloiden toiminta on pääasiallisesti asianmukaista.

Opinnäytetyössä valittujen teemojen keskinäisiä yhteyksiä tarkastelemalla voidaan todeta, että niiden yhteydet vankien hyvinvointiin ovat erittäin merkitykselliset. Näiden teemojen yhteyttä ei voi liikaa korostaa. Voidaankin hyvin todeta, että vuorovaikutuksen, kohtelun ja kohtaamisen merkitys vankien subjektiivisessa hyvinvoinnissa on erittäin merkityksellinen.

8 Pohdinta

Opinnäytetyön tekeminen oli mielestämme mielenkiintoista, haastavaa ja palkitsevaa. Aihe on ajankohtainen, sillä desistanssiajattelu on nousemassa kriminologisessa keskustelussa keskiöön. Tässä prosessissa yksi komponentti on se, että rikoksentekijä joutuu tekemiseen positiivisten inhimillisten arvojen, hyvyyden ja altruismin kanssa, joihin etenkin vankien kokemuksellinen hyvinvointi liittyy. Mielenkiintoa lisäsi aineiston laajuus ja kattavuus, mikä osaltaan lisää tulosten luotettavuutta ja antaa paljon mahdollistavaa useita jatkotutkimusaiheita. Uskomme, että tulevat tutkimukset tuottavat uutta tietoa rikosseuraamusalan laadusta ja arjesta.

Raijas (2008) kirjoittaa teoksessaan, että erityisesti koetun hyvinvoinnin mittaaminen vaatii kehittämistä, sillä tietämys siitä on puutteellinen. Hyvinvoinnin kompleksisuutta osoittaa se, että siihen vaikuttavien tekijöiden välillä on paljon interaktiota, jolloin koettua hyvinvointia eniten selittävät tekijät eivät ole suoraviivaisesti löydettävissä. Ihmiset ovat oman hyvinvointinsa parhaita asiantuntijoita ja jokainen ihminen määrittää itse, mitä hänen hyvinvointinsa käsittää.

Taxman (2007, 2008) kuvaa artikkelissaan uudenlaista valvonnan mallia, jossa korostuu asiakkaiden vetäminen suunnitteluun ja tulosten seurantaan, asiakkaan ja työntekijän vuorovaikutus sekä asiakkaan ja henkilöstön oppiminen. Taxmanin mukaan on osoitettu, että valvontamallin, jotka perustuvat yhteydenpidon määrään eivät vähennä uusintarikollisuutta. Kehitetty malli sen sijaan on vähentänyt asiakkaiden pidätyksiä ja uusintarikollisuutta. Suhteiden toimivuus on tärkeää luotaessa, jossa asiakkaat voivat tuntea luottamusta ja jossa voidaan odottaa seuraamusten ehdoista suoriutumista. Desistanssi on aktiivinen prosessi, jossa toimijuus, kyky tehdä valintoja ja hallita omaa elämää ”löydetään”. Siksi asiakkuudet on välttämättä käsiteltävä aktiivisiksi ja osallistaviksi, niissä on pyrittävä mahdollisimman suureen mukana oloon ja yhteistyöhön. Rikosseuraamustyössä tämä tähdentää työntekijän toimia auktoriteettina tavalla, joka on selvää, selkeästi ilmaistua ja reilua. Taxmanin kuvaama malli soveltuu Suomessa etenkin valvotun koevapauden toimenpanoon, mutta mallin vuorovaikutusroolia ja henkilökunnan sekä vankien välistä suhdetta voidaan osaltaan soveltaa myös vankiloiden sisällä tapahtuvaan vuorovaikutustilanteisiin. Vankien kokemuksellinen hyvinvointi on tärkeä osatekijä rikollisuudesta irrottautumisprosessissa.

Vankiloissa vankien kanssa eniten vuorovaikutuksessa ovat vartijat ja työnjohtajat. Näissä arkkisissa vuorovaikutustilanteissa voidaan tukea vankien identiteetin myönteistä kehittymistä ja samalla pitää heidät aktiivisina toimijoina ja tarvittaessa lisätä heidän toimintakykyään. Näämä päivittäin vankien kanssa vuorovaikutuksessa olevat työntekijät voivat positiivisen palautteen kautta vahvistaa vangin myönteistä minäkuva ja muuttaa hänen ajatusta itsestään

myönteiseen suuntaan. Asiallinen kohtelu ja myönteinen vuorovaikutus luovat hyvän ilmapiirin ja otolliset olosuhteet rikollisuudesta irrottautumiseen sekä laitosturvallisuuden ylläpitämiseen. Hyvä ja asianmukainen kohtelu on halpaa ja kaikkien vankien saatavilla.

Opinnäytetyön tavoitteena oli osaltaan tuottaa uutta tietoa vuorovaikutuksen, kohtaamisen ja kohtelun merkityksestä vankilan arjessa. Niiden merkitys tulee ottaa huomioon rikosseuraamusalan perus- ja täydennyskoulutuksissa. Saatuja tuloksia voidaan hyödyntää myös arkipäivän vuorovaikutustilanteissa vankiloissa. Vuorovaikutuksen tulee olla ohjaavaa ja selkeästi rajoja asettavaa. Työntekijän esimerkin vaikutusta ei voi olla liikaa korostamatta. Työntekijän tulee kannustaa tuomittuja myönteiseen käytökseen antamalla heille rakentavaa esimerkiksi asenteillaan, sanoillaan ja teoillaan. Vihamielinen ympäristö on äärimmäisen huono desistanssin tukija.

Linderborg Henrik esitelmöi Kriminaalihuollon tukisäätiön 10-vuotisjuhlassa 25. lokakuuta 2011 muun muassa seuraavaa; päätös irtaantua rikollisuudesta ja päihteistä sekä siihen liittyvästä elämäntavasta kehittyy pitkän ajan kehitysprosessin tuloksena. Yleisesti voidaan sanoa, että ikä melko selkeästi korreloi irtaantumispyrkimysten voimakkuuden kanssa. Siltikin irtaantumispyrkimykset noudattavat aina omia yksilöllisiä kehityspolkujaan ja vaatisivat esimerkiksi vankilan henkilökunnalta tämän takia erityistä sensitiivisyyttä sen suhteen, että he osaavat arvioida oikealla tavalla, missä elämäntilanteessa vanki on ja millaiseksi hänen suhteensa rikolliseen elämäntapaan on muotoutunut. (Blomster 2011.)

Suomalaisen rikosseuraamusalan tulevaisuuden kehitystä voidaan ennakoida eri näkökulmista. Ensinnäkin vaikuttavuustutkimukset eivät ole antaneet yksiselitteistä tukea ohjelmatoiminnalle. Suomalaiseen keskusteluun rantautunut rikollisuudesta irrottautumista tarkasteleva desistanssitutkimus ja hyvän elämän malli (GLM) saattavat merkitä tietynlaista paradigman muutosta rikosseuraamusalalla. Ne edellyttävät what works -mallin täydentämistä myös esimerkiksi yksilönäkökulmalla ja vuorovaikutuksen korostamisella. Toinen tulevaisuuden suunta saattaa liittyä dialogisen ja paneutuvan asiakastyön kehittämiseen. Ne eivät ole olleet rikosseuraamusalan kehityksen keskiössä, mutta eivät kuitenkaan täysin näkymättömissäkään. Näkökulmien entistä selvempi yhteensovittaminen ja siihen liittyvä reflektiivinen työote, joka tarkoittaa myös toimintatapojen ja tavoitteiden uudelleen arviointia, saattaa olla yksi tulevaisuudenkehityskulku. (Rantanen & Toikko 1/2014: 129.)

Yhä harvempi vankilasta vapautuva vanki tuomitaan uuteen ehdottomaan vankeuteen tai yhdyskuntapalveluun johtavaan tuomioon. Sen sijaan yhä useampi vapautunut vanki on päässyt viime vuosina irti rikoskierteestä etenkin päihdekuntoutuksen ja rangaistuksen aikana järjestetyn koulutuksen avulla. Vapautuneiden vankien uusintarikollisuus on laskenut niin miehillä kuin naisilla sekä kaikissa ikäryhmissä, Rikosseuraamuslaitoksen pääjohtaja Esa Vesterbacka

kertoo Savon Sanomien haastattelussa 3/2014. Vesterbackan mukaan uusintarikollisuuden vähentäminen on yksi Rikosseuraamuslaitoksen ja suomalaisen kriminaalipolitiikan tärkeimmistä tavoitteista. Vesterbacka jatkaa, uusintarikollisuutta voidaan vähentää rangaistusaikana järjestettävällä koulutuksella, päihdekuntoutusohjelmilla sekä kohdentamalla tiettyihin rikostyyppeihin kuten väkivalta- tai seksuaalirikollisille pidempiä puuttumisohjelmia. (Vesterbacka 2014.)

”Merkitys on myös kokonaisuudella, miten vankia kohdellaan. Lopulta vapautuva vanki on oman elämänsä subjekti. Hän valitsee ratkaisunsa itse, mutta vankilalla voi olla tukeva rooli kohti rikoksetonta elämää, elämänhallintaa ja sijoittumista yhteiskuntaan”. (Vesterbacka 2014.)

Lähteet

Allardt, E. 1976: Hyvinvoinnin ulottuvuuksia. Juva: WSOY.

Blomster, Linderborg, Muiluvuori & Tyni 2013: Rikosseuraamuslaitoksen monisteita 4/2013. Rikosseuraamuslaitoksen laitoksen laatu.

Blomster, P. Esitelmä Kriminaalihuollon tukisäätiön 10-vuotisjuhlassa 25.10.2011. Viitattu 2.5.2014. http://www.krimi.fi/FOORUMIT/2011/linderborg_ESITELMAkritisLOKAKUU25.pdf.

Granfelt, R. 2007: "Oppisin elämään riippuvuuteni kanssa" - Tutkimus naisvankien päihdekuntoutuksesta Vanajan vankilassa. Rikosseuraamusviraston julkaisija 2/2007. Vammala Rikosseuraamusvirasto.

Hagemann, G. 1991: Motivoinnin taito, Helsinki.

Healy, D. 2010: Betwixt and Between: The Role of Psychosocial Factors in the Early Stage of Desistance. Journal of Research in Crime and Delinquency 47.

Iija, A., Almqvist, S. & Kiviharju-Rissanen, U. (1997). Mielenterävystyksen perusteet hoitotyössä. Tampere: Tammer-Paino.

Jokinen, A., Juhila, K. & Suoninen, E. 1999: Diskurssianalyysi liikkeessä - Vuorovaikutus, toimijuus ja kulttuuri empiirisen tutkimuksen haasteina. Tampere: Vastapaino.

Järvenpää, R., Kempas, M. 2003: Whats Works. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen oppikirja 1/2003. Vantaa. Dark Oy.

Kurki, L. & Kurki-Suutarinen, M. & Taruvuori, K. 2010: Muurien sisällä. Sosiokulttuurien innostaminen vankilassa. Tampere. Juvenes Print.

Laine, M. 1991. Johdatus kriminologiaan ja poikkeavuuden sosiologiaan. Helsinki: Tietosanomaa Oy.

Laine M. 2011: Positiivista kriminologiaa. Haaste 3/2011.

Lavikkala, R. & Lindborg, H. (Toim.) 2011: Rikosseuraamustyön kehittämisen kysymyksiä, Tampere.

Linderborg, H. 2004: Sosiaalityö yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanoon liittyvässä valvonnassa. Oikeus 2004:33.

McNeill, F. 2012: Counterblast: A Copernican Correction for Community Sentences? The Howard Journal of Criminal Justice 51 (2012):1, 94-99.

McNeill, F. 2012: Four forms of 'offender' rehabilitation: Towards an interdisciplinary perspective. Legal and Criminological Psychology 17 (2012):1, 1-19

Niemelä, P. 2010: Hyvinvointipolitiikka. Helsinki. Sanoma pro oy.

Ojala, T. & Uutela, A. 1993: Rakentava vuorovaikutus. Porvoo. WSOY.

Raijas, A. 2008: Arjen hyvinvointi ja mahdollisuus sen mittaamiseen. Helsinki.

Rantanen, T. & Toikko, T 2014. Näyttöön perustuva käytäntö: Suomalaisen Rikosseuraamusalan keskustelun ja sosiaalityökeskustelun vertailua. Rikosseuraamuslaitoksen julkaisu- ja 1/2014. Suomen yliopistopaino Oy.

Stiglitz, J. & Sen, A. & Fitoussi J-P. 2009: Report by the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress.

Särkelä, A. 1994: Sosiaalityön asiakas subjektina ja ei- subjektina. Helsinki. Hakapaino Oy.

Särkelä, A. 2001: Välittäminen ammattina. Näkökulmia sosiaaliseen auttamistyöhön. Tampere. Vastapaino Oy.

Silvennoinen, M. 2004: Vuorovaikutuksen avaimet. Helsinki. Talentum.

Taxman, F. 2007: The Role of Community Supervision in Addressing Reentry from Jails. American Jails, May/June 2007.

Taxman, F. 2008: No Illusion: Offender and organizational change in Maryland's proactive community supervision efforts. Criminology and Public Policy 7 (2008):2.

Tyni, S & Blomster, P. Vähentävätkö vankitoiminnot uusintarikollisuutta? Yhteiskuntapolitiikka 6/2012. Terveys- ja hyvinvoinninlaitos.

Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisu 4/1997. 1998: Vähimmäissääntöjen soveltaminen, Hyvän vankeinhoidon käsikirja. Helsinki. Hakapaino oy.

Vesterbacka E. Savonsanomien haastattelu. Viitattu 2.5.2014.

<http://www.savonsanomat.fi/savo/yha-harvempi-vanki-tekee-uuden-rikoksen/1784036>

Vilén, M., Leppämäki, P. & Eksrtröm, L. 2002: Vuorovaikutuksellinen tukeminen sosiaali- ja terveysalalla. Juva. Bookwell.

Taulukot

Taulukko 1: Hyvinvointitutkimuksen käsitelienkenttä (Allardt 1976:33).	12
Taulukko 2: Inhimilliseen toimintaan vaikuttavia tekijöitä (Niemelä 2010:23).....	13
Taulukko 3: Inhimillisen toiminnan tasot ja ulottuvuudet - toiminnan teoria ja siihen perustuva hyvinvointikäsite (Niemelä 2010:29).	14
Taulukko 4: Ammatillisen vuorovaikutusta edistävät ja estävät tekijät (mukaillen mm. Särkelä 1994).	18
Taulukko 5. Rikosseuraamuslaitoksen laatu 2013-kyselyn vastausprosentit (Blomster ym. 2013: 2).	24
Taulukko 6: Rikosseuraamusalan laatu 2013-kyselyn vankien taustatiedot	28
Taulukko 7: Hyvinvointi-teeman vastausjakauma.....	29
Taulukko 8: Huomioiminen ja arvostaminen-teeman vastausjakauma	32
Taulukko 9: Kohtelu-teema vastausjakauma.....	35
Taulukko 10: Suhde henkilöstöön-teeman vastausjakauma	37
Taulukko 11: Iän, kertaalaisuuden ja tuomionpituuden yhteys hyvinvointiin (r, p, M).	39
Taulukko 12: Laitostyyppien yhteys hyvinvointiin.....	40
Taulukko 13: Toimintaan osallistumisen yhteys hyvinvointiin.	41
Taulukko 14: Summamuuttujien keskinäiset korrelaatiot	42
Taulukko 15. Kyselytutkimuksen reliabiliteetti.....	43

Liitteet

Liite 1. Tutkimuslupa

Liite 2. Rikosseuraamuslaitoksen strategia

	RISE	RIKOSSEURAAMUSLAITOS	Päätös			
			17.3.2014			
			11/332/2014			
Juha Kukkonen	[REDACTED]					
[REDACTED]						
/ Mira Viippola-Vällisalo						
Hakemuksenne 27.2.2013						
Tutkimuslupahakemus	Olette hakeneet Rikosseuraamuslaitokselta tutkimuslupaa Laurea-ammattikorkeakoulun sosiaalialan koulutusohjelman opinnäytetyötä varten. Opinnäytteen ohjaajana toimii lehtori Teemu Rantanen.					
Tutkimuksen aihe	Vankien subjektiivinen hyvinvointi – vuorovaikutuksen ja kohtelun merkitys vankilassa.					
Tutkimuksen toteutus	Rikosseuraamuslaitoksen Laatu-kyselyn (2013) vankeja koskevan aineiston käyttö.					
Lupahakemus	Haette lupaa aineiston käyttöön.					
Päätös	Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikkö myöntää teille tutkimusluvan hakemuksenne mukaisesti. Tutkimusaineiston muodostaminen tulee sopia erikoistutkija Sasi Tynin kanssa.					
	Tutkimuksen tulokset on esitettävä niin, etteivät yksittäiset henkilöt ole tunnistettavissa. Tutkimusaineisto on säilytettävä siten, ettei se joudu ulkopuolisten käsiin. Tutkimusaineisto on tarkoitettu vain tutkimukselliseen käyttöön ja se on hävitettävä yksilötietojen osalta tutkimuksen valmistuttua.					
	Tutkimuksen valmistuttua siitä tulee lähettää kopio Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikköön sekä Rikosseuraamusalan koulutuskeskuksen Kriminologiselle kirjastolle (Vernissakatu 2A, 01301 VANTAA). Opinnäytteestä tulee myös lähettää sähköpostitse tiivistelmä Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikköön (peter.blomster@om.fi). Rikosseuraamuslaitos pitää oikeuden julkaista tiivistelmän internet-sivuillaan.					
	Tähän päätökseen voi hakea muutosta Helsingin hallinto-oikeudesta. Valitusosoitus liitteenä.					
Osoite Lemminkäisenkatu 4 00530 HELSINKI						
Puhelin 029 56 88500						
Telekopio 029 56 88440						
Sähköpostiosoite kirjaamo.raa@om.fi						

2(2)

Kirsti Kuivajarvi
kehitysjohtaja

Peter Blomster
tutkija

Tiedoksi

Länsi-Suomen rikosseuraamusalueen johtaja
Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen johtaja
Itä-Pohjois-Suomen rikosseuraamusalueen johtaja
Rikosseuraamusalan koulutuskeskuksen kirjastonhoitaja

Rikosseuraamuslaitoksen strategia 2011-2020

Visio

Rikosseuraamuslaitos tekee vaikuttavaa, luotettavaa ja merkityksellistä työtä yhteiskunnan turvallisuuden hyväksi.

Keskeiset tavoitteet

"Polku rikoksettomaan elämään aktiivisella verkostoyhteistyöllä"

Rangaistusten täytäntöönpanon sisältö ja yhteistyö muiden viranomaisten ja kolmannen sektorin toimijoiden sekä tuomitun lähiverkoston kanssa lisää tuomittujen valmiuksia yhteiskuntaan kiinnittymiseen.

"Turvallisesti kohti avoimempaa ja vaikuttavampaa täytäntöönpanoa"

Joustavat ja turvalliset rakenteet ja seuraamusprosessit mahdollistavat ja tukevat avoimempaa ja vaikuttavampaa täytäntöönpanoa.

"Mielekäs työ, motivoitunut ja hyvinvoiva henkilöstö"

Rikosseuraamuslaitos on luotettava ja arvostettu organisaatio, jonka osaava ja motivoitunut henkilöstö tekee mielekästä työtä.

Perustehtävä

Rikosseuraamuslaitos vastaa tutkintavankeuden toimeenpanosta sekä yhdyskuntaseuraamusten ja vankeusrangaistusten täytäntöönpanosta.

Arvot

Ihmisarvon kunnioittaminen

Oikeudenmukaisuus

Usko ihmisen mahdollisuuksiin muuttua ja kasvaa

Turvallisuus